

In dit nummer:

323 De waarheid en het kruis
M.H.T. Biewenga

324 In Christus geschapen
A. Troost

327 '...hoe de oorlog is verdwenen...' (4)
Marjon Busstra

330 Hoe houden we de kerk
bij de jeugd (1)
R.R. Ganzevoort

332 Het leven van een theoloog
A.Th. van Deursen

334 Kan een ander jouw kind
opvangen?
H. Aigra

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Come-back van het echte leven?

Is dit een teken dat mensen doorkrijgen dat we in onze ingewikkelde samenleving het contact met het echte leven verloren hebben? Of gaat het opnieuw vooral om schijn?

The Real Life

Het leukste reality-programma heeft de muziekzender MTV. *The Real Life* heet het. Een handjevol jongeren gaan voor een bepaalde tijd bij elkaar wonen. Ze krijgen een handcamera die de boel registreert. Tussen de *home-video*-beelden door zijn er persoonlijke gesprekken met de jongeren ingemonteerd. Favoriete items zijn relaties, identiteit, liefde en seks; dingen waar jongeren warm voor lopen dus.

Toen ik het al zappend voor de eerste keer zag, viel me op dat het er best knullig uitzag. Juist dat zegt echter wat over de betekenis ervan. Eindelijk iets dat die supergladde Marlboro en

manier: het lijkt er eerder op dat je het met een vriendenclubje zelf hebt gemaakt.

Deze hang naar echtheid is meer dan een toevallige trend. Onze cultuur is zich bewust van het onechte en onoprechte karakter van veel in onze samenleving. Al die beelden, woorden, verhalen, ideeën, verwachtingen... wat hebben die nu met het echte leven te maken? Veel jongeren zijn cynisch, maar zeker niet apathisch. Ze dromen wel degelijk, maar zijn daarin realistisch. De werkelijkheid is immers keihard.

Echt leven

Op zoek naar wat echt is – dat lijkt het motto. Als reactie op het wantrouwen tegenover traditie, ouders en maatschappij wordt het echte vooral gezocht in directe en intensieve ervaring. Stagediving, bungee-jumping, XTC en (naar smaak:) grunge of house. Wat is in het leven de moeite waard, waar kun je nog voor warmlopen, wat is leuk, spannend en echt? Nietzsche sneerde: „Als christenen verlore mensen zijn, waarom zien ze er dan zo weinig verlost uit?”.

Deze vraag zou ons weer even alle adem moeten benemen. Het is alsof we op de Karmel staan: welke God is de echte God, de HERE of Baäl? Nu niet te gemakkelijk zeggen dat we als christenen echt zijn. Is er echt écht leven in onszelf, in onze relaties en in de gemeente? Niet perfect (dat zou het haast verdacht maken), maar wel echt? En durven we zijn Geest het onechte aan te laten wijzen? Zijn Geest is leven en door Zijn aanwezigheid worden wij steeds meer echt mens, zoals God ons bedoeld heeft. Dat is direct en intens evangelie. Onze tijd smeekt om deze echtheid.

Timon Ramaker, Utrecht

Veronica is vanaf 1 september een commercieel station. De presentatie van haar toekomstige programmering liet er geen twijfel over bestaan: Veronica is en blijft een zelfverzekerde meid. Veronica springt als *keiharde ob6sie* van het beeldscherm af. In haar programmering neemt reality-TV daarbij een grote plaats in.

Dat is niet iets nieuws, maar reality-TV zit wel in de lift. Het eerste reality-programma, *Rescue 911* kwam uit Amerika. De titel verwijst naar een meldingsnummer voor ongevallen. Stuur een camera met politie, ambulance en brandweer mee en je hebt drama uit het echte leven. Dat is zo'n beetje de opzet. Er is ook een Nederlandse versie met de weinig verrassende titel *06-11 weekend*. Het echte leven blijkt de kijker temidden van alle fictie te fascineren. Ook allerlei programma's met een verborgen camera doen het daarom weer goed. *Taxi* en *De kapper*, zijn twee voorbeelden hiervan. Veronica wil nu deze hang naar realiteit uitmelken. Verborgen camera, reality TV en zelfs reality drama (de nieuwe soap *20 Plus*) moeten er mede voor zorgen dat Veronica geen commerciële flop wordt.

"Wat is in het leven de moeite waard, waar kun je nog voor warmlopen, wat is leuk, spannend en echt?"

Martin Bianco taferelen met voeten treedt. Al die ideale lichamen, feesten, avonturen en glamour hebben toch niets met ons dagelijkse – echte – leven te maken? Veel jongeren zien dat scherp. En daarom boeit *The Real Life* hen en mij wel. Daarin zijn je klasgenoten en ben jezelf de hoofdperson en gaat het over vragen waar jij zelf mee zit. Niet op een schoolse

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. P.J. van Kampen
Ds. J.M. Mudde
Ds. K. Muller
Prof.mr.dr. J.J. Oostenbrink
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 05130-20476
Telefax: 05130-27036.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 33,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 63 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Opbouw wordt gedrukt op gerecycled papier.

In de eerst komende nummers (o.a.)

M. Vrijmoeth-de Jong, Kind op maandag op de basisschool
B. Wielenga, Zending: worden wij er beter van?

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: telefoon 05130-20476; telefax: 05130-27036.

- 16 sept. Landelijke Vrouwencontactdag te Enschede
- 18 sept. Symposium 25 jaar STAGG voor predikanten te Amersfoort
- 23 sept. Voorgezette Landelijke Vergadering Apeldoorn (AKS)
- 28 okt. Centrale Diaconale Conferentie te Amersfoort; onderwerp: Hulp aan de vreemdeling/asielzoeker
- 8 nov. SEV-najaarsvergadering, Jeruzalemkkerk, Utrecht
- 11 nov. Landelijke ouderlingenconferentie te Utrecht; inl.: tel. 010-4514499
- 18 nov. Zendingsnajaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken
- 18 nov. Regionale Ontmoetingsdag CG-NG in het Noorden des lands te Groningen; 15.00 uur; inl.: tel. 050-262033

Interview met dr. J. van Oordt

Op zaterdag 2 en 9 september a.s. hoopt drs. P.J. van Kampen een gesprek te hebben met dr. J. van Oordt over de betekenis van de kerkvader Augustinus.

Daarbij zal ook worden ingegaan op zijn proefschrift, waarvan inmiddels de vierde druk is verschenen.

Daarvan hoopt Van Kampen binnenkort een recensie in Opbouw te publiceren.

Het Interview, EO Radio 5, 11.00 v.m. Pieter van Kampen

Bent u al lid van de Persvereniging?

die Opbouw uitgeeft? De contributies van leden dragen bij aan de instandhouding van ons blad. U wordt lid als u min. f 25,- overmaakt op giro 404945 tnv Opbouw, Nieuwerkerk/IJssel, met vermelding: "Persvereniging".

De waarheid en het kruis

„Mij is gegeven alle macht in de hemel en op aarde”
(Matteüs 28:18b)

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

In het vorige nummer heb ik één van de gevolgen van de sekularisatie naar voren gehaald, namelijk het verlies van de macht door de kerk. Ditmaal wil ik opnieuw uw aandacht vragen voor iets dat naar mijn overtuiging samenhangt met de ontwikkelingen in onze tijd, maar dan op een heel ander vlak dan waar het de vorige keer over ging. Vandaag wil ik het hebben over de verschillende manieren waarop wij de bijbel lezen.

Alle macht

Hierboven staat dat geweldige machtswoord van onze Here Jezus uit Matteüs 28: Hij heeft alle macht in de hemel en op aarde. Maar wat doe je daar nu mee? Hoe reageer je daarop? Nu, ik denk dat je daar twee verschillende typen reacties op kunt tegenkomen. Er zijn mensen die heel rechtstreeks enorm door zo'n woord worden aangesproken. Want hoe ook hun omstandigheden zijn, dit is dan toch maar de waarheid! Jezus zegt het zelf: dat Hij alle macht heeft. En daarom kunnen zij het leven aan; hoe moeilijk het soms ook is.

Er zijn ook andere mensen; die om zo te zeggen niet zo'n onmiddellijke toegang hebben tot zo'n Schriftwoord. Zulke mensen zeggen: „Ja, het staat er wel, maar ik merk er zo weinig van. Ik zou het wel graag willen geloven, maar ik vind er zo weinig steun voor in mijn ervaring”.

In denk dat vroeger die eerste houding algemeen was: *Het staat in de bijbel, dus is het waar.* In onze tijd is dat aan het veranderen; met name onder jongeren. En vaker dan vroeger hoor je mensen vragen of de dingen die in de bijbel staan wel echt kloppen. En zo is in onze tijd een houding opgekomen van: *Het staat in de bijbel, maar is het ook waar?*

Moeten geloven?

Je kunt daarop reageren door te zeggen dat je toch echt wel moet geloven wat er in de bijbel staat. Als Jezus

zegt dat Hij alle macht heeft, waar blijf je dan als je dat niet gelooft?!

Die manier van reageren is onder ons wel de meest gangbare; is dat in elk geval in het verleden altijd geweest. Wég van de eigen ervaring en van wat jij om je heen ervan ziet, en altijd weer terug naar het onbedrieglijke Woord van God; alleen dát vormt werkelijk een stevig fundament onder je leven. Nu valt er stellig veel goeds te zeggen van deze wijze van reageren. Als je immers op zo'n manier, tegen alle uiterlijke schijn in, je weet toe te vertrouwen aan het onwankelbare Woord van God, dan ben je het probleem kwijt en is de aanvechting verdwenen. Maar als dat nou niet lukt? Als je 't wel dolgraag zou willen geloven, maar voor je gevoel kún je het niet – vanwege alles wat je om je heen ziet gebeuren??

Twee woorden

Ik denk wel eens dat God misschien nog veel beter weet dan wij hoe moeilijk geloven soms kan zijn; en dan vooral als die twee werkelijkheden, van boven en van beneden, zo keihard op elkaar botsen.

Hij, die alle macht heeft in de hemel en op aarde, Hij hangt daar zonder Zich te verweren

Daarom staan er ook andere dingen in de bijbel. Om er een paar te noemen: *Waarom, HERE, staat Gij van verre, verbergt Gij U in tijden van nood?* (Psalm 10:1)

Ik wil tot God, mijn rots, zeggen: Waarom vergeet Gij mij? (Psalm 42:10)

Ze staan in de bijbel naast elkaar; het geloofswoord *Mij is gegeven alle macht in de hemel en op aarde* – maar tegelijk ervaringswoorden als *Waarom bent U zo ver weg, waarom vergeet U mij?*

Nee, en ga nu niet die twee tegen elkaar uitspelen: het geloof tegen de zichtbare werkelijkheid. God dwingt ons niet tot een keus: vóór het één, tégen het ander. U kent ze ongetwij-

feld: zowel de mensen die het geloof hebben losgelaten vanwege de zichtbare werkelijkheid, als de mensen die juist het gevaar lopen de werkelijkheid van hier beneden op te offeren aan het ten koste van alles vasthouden aan het geloof; of liever: aan hun opvatting van wat geloof is; hun beeld van hoe God is en wat Hij van hen vraagt.

Van God mag je ze beide laten staan: het woord dat klinkt van de hoogte van de berg van Matteüs 28, maar ook de woorden die klinken vanuit de diepte van de Psalmen. En beide mogen ze in ons leven hun volle gewicht krijgen. Je hoeft dus niet te zeggen: „Omdat er zoveel ellende in de wereld is kan er geen God zijn”, maar je hoeft ook niet te zeggen: „Omdat Jezus alle macht heeft, valt het met die ellende wel mee; 't is eigenlijk helemaal niet zo erg”.

Het kruis

Twee werkelijkheden. Alleen wie Hem kent, Jezus Christus onze Here, kan ze beide laten staan. Buiten Hem om raak je altijd weer hopeloos verstrikt in het vaak zo diametraal tegenover elkaar staan van beide.

Er is geen plek waar deze twee werkelijkheden, van het geloven en van het zien, zó hard op elkaar botsen als op Golgota, tegen het kruis van de Here Jezus. Hoor ze brullen, de mensenmassa: „Waar blijf je nou met je grote woorden? Kom op: dit is je kans: laat eens zien dat je alle macht hebt in de hemel en op aarde?”

Maar er gebeurt niets. Het blijft doodstil.

Hij, die alle macht heeft in de hemel en op aarde, Hij hangt daar zonder Zich te verweren; zonder Zijn macht onweerlegbaar te bewijzen aan al die spotters om Hem heen.

En toch: hier op Golgota bewijst Hij Zijn macht, niet door van het kruis af te komen, maar juist door daar te hangen, en daar ook tot het eind toe te blijven hangen. Dit is nu juist Zijn macht, Zijn onbegrijpelijke, grenzeloze macht: dat Hij aan dit kruis hangt, voor mensen als u en ik. Hier, bij dit kruis – en nergens anders! – komen ze bij elkaar: het zien, de ervaring. „Mijn

God, Mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?", en het *geloof*, dat wat je níét kunt zien: „Mij is gegeven alle macht in de hemel en op aarde”. Buiten het kruis om valt er geen zinnig woord te zeggen over de macht van Jezus. Maar bij dit kruis ontmoeten mensen elkaar; en voor de één is er geen probleem, want het staat in de bijbel, en dus is het waar; maar de ander vindt het telkens weer zo moeilijk, want het staat wel in de bijbel, maar is het ook waar? Hier ontmoeten zij elkaar, omdat zij hier Hem ontmoeten, die níét alle vragen beantwoordt, maar die wél met alle macht van Zijn liefde aan dit kruis hangt.

In Christus geschapen

Theologische scheppingsleer 2

A. Troost, Amsterdam

1. Perioden van actualiteit

De huidige actualiteit van het theologisch thema 'schepping' dateert ruwweg van de laatste honderd, hooguit twee honderd jaar. Het is ongeveer vijftien eeuwen lang betrekkelijk rustig geweest op dit punt. Dat was niet zo in de eerste vier, vijf eeuwen van het christendom. Reeds vóór Augustinus is er heel veel gediscussieerd over de schepping, zowel tussen christenen onderling als tussen hen en de heidenen. Men zegt wel: meer dan over enig ander theologisch onderwerp.

De heidenen immers hadden ook hun scheppingsgeloof. Van hun (opper)god vertelden zij dat deze alles had geschapen. In Egypte zei men er zelfs bij hoe. Net als in de Bijbel geloofde men daar in de schepping van alle dingen 'door het woord' van hun god.

Trouwens er staan in Genesis 1 en 2 maar weinig dingen die niet in iets andere bewoordingen ook voorkomen in andere scheppingsverhalen bij diverse heidense volkeren. Dat gaf voor de eerste generaties christenen en apologeten of theologen echt een probleem. Al eerder bij de grote joodse hellenist Philo van Alexandrië, maar ook bij christen-theologen als Origenes, Chrysostomus, Theophilus van Antiochië e.a. Zoals in de laatste honderd jaar ook weer in onze omgeving via het studievak 'godsdiensgeschiedenis'. Theologische studenten uit eigen kring hebben er in onze tijd ook mee te maken en stellen er hun vragen over.

2. Relatie tussen God en de schepping

Het probleem in de eerste eeuwen van onze jaartelling was vooral de door filosofen opgeworpen vraag of God werkelijk alles, ook de materie, had geschapen. Centraal werd echter de vraag hoe dan de *relatie* was tussen God en de creatuur. Allerlei pro-

blemen in die tijd bewogen zich toen, net als in onze tijd opnieuw, op de reëel bestaande grensgebieden tussen mythologie, filosofie en theologie. Het *geloof* in de schepping was als zodanig voor vrijwel niemand een probleem. Zelfs niet voor een groot deel der heidenen. De grote vraag voor de christenen was, hoe dat geloof in het dagelijks leven moest functioneren, en vooral hoe het zich onderscheidde van het heidense scheppingsgeloof. De vraag werd overwogen hoe men zich bij nadere bezinning *de relatie tussen God en de schepselen* moest indenken. Met andere woorden: ook een *bijbels* scheppingsgeloof is nog wel wat meer of wat anders dan een geaccepteerde mededeling.

Wat dat betreft loopt er door de christelijke theologische traditie een *platonische lijn*. Men zegt wel en niet geheel ten onrechte: de christelijke (theologische) scheppingsleer heeft twee wortels: het Oude Testament en Plato's dialoog *Timaeus*. Vooral Luther heeft daarmee in sterke mate weten te breken, ofschoon ook weer niet geheel bevredigend, niet radicaal genoeg. Wel heeft hij de lijn van *Bonaventura*, een theologische concurrent en leeftijdsgenoot van Thomas van Aquino (beiden stierven in 1274), weer opgenomen door *het verband te zien tussen de schepping en Christus*.

De m.i. onbevredigende details daarin laat ik nu rusten, om in positief-systeematische zin die oude gedachte weer op te nemen, dat de schepping van alle dingen door God niet voldoende *theologisch* verstaan worden, zonder nadere bezinning op de plaats en functie van *Christus* in Gods scheppingswerk en in het resultaat daarvan: het schepsel. In de dogmatiek staat dit punt bekend onder de titel 'de kosmologische betekenis van Christus'.

3. De schepping in Christus

Om een eerste indruk te geven van wat ik daarna bij gedeelten meer theologisch nader wil uitwerken en toelichten, citeer ik hier eerst het openingswoord dat ik in november 1992 op een kerkeraadsvergadering uitsprak, na de schriftlezing uit Col. 1:15-20 en Ef. 1:3-16.

Pastorale notities

Gods medewerkers

*Op fluistertenen lopend
sluipen wij heimelijk
langs goed verborgen paden
naar de beloofde stad
van God*

*achter gesloten blinden
onzichtbaar voor wie ons passeren
zingen wij zwijgend
onhoorbaar voor wie ons passeren
stemloze liederen voor
onze God*

*zodoende nemen wij
Hem heel wat werk uit handen
we maken immers zelf ons leven
stil en zeer gerust.*

Meint R. van den Berg, Groningen

„De gelezen schriftgedeelten gaan over de centrale positie van Christus in de hele schepping. De centrale positie van Christus niet alleen in het heils- en verlossingswerk, maar ook (en dus allereerst) bij het *ontstaan* van de totale geschapen werkelijkheid. Die totaliteit wordt hier aangeduid met de woorden 'alle dingen', alles dus. Vers 16: 'alle dingen zijn in Hem geschapen.'

Waarschijnlijk heeft de kerk met deze woorden nooit goed raad geweten, en ook de theologische exegese niet. Wat kan dat in vredesnaam betekenen? vroeg menigeen zich af. Resultaat is geweest dat men meestal maar deed alsof er stond: dóór Christus, alle dingen zijn 'dóór Hem' geschapen. Nu staat dat er ook wel, aan het eind van vs. 16, zoals er ook nog bij staat dat alle dingen 'tot Hem' geschapen zijn.

Maar dat geeft ons nog geen recht om dat IN Christus geschapen zijn dan maar verder te negeren, zoals in de meeste theologische literatuur gebruikelijk is. Of, zoals ook wel gebeurt, om zich er gemakkelijk van af te maken door te zeggen dat 'in' hier de betekenis heeft van 'door'.

Gevolg van deze praktijk is, dat in het geloofsleven van de gemeente deze gedachte nog vrijwel onbekend is. Zeker, wij weten van de goddelijke almacht van Christus, van Zijn bestuur over alle dingen, maar wat beseffen wij nog van diepe betekenis van wat na vers 16 ook in vers 17 staat: 'alle dingen hebben hun bestaan IN Hem'.

Toch is dit een gedachte, die vaker, zij het soms met andere woorden, in de Bijbel voorkomt. Het klinkt ons echter wat vreemd in de oren dat wij IN Christus *geschapen* zouden zijn. In Hem verlost zijn van de zonde en van het oordeel, is voor ons een zeer vertrouwde en centrale geloofsbelijdenis. Maar dat 'alle dingen' in Hem *geschapen* zijn en vervolgens ook *in Hem bestaan* klinkt ons haast wat pantheïstisch of wat mystiek in de oren. En inderdaad, Paulus aarzelt niet zelfs met instemming een woord aan te halen van een pantheïstische dichter (Aratus), die over zijn heidense god gezegd heeft: 'Want wij zijn ook van zijn geslacht'. Paulus stemde daar niet alleen mee in, maar hij zei daarbij nog: *In Hem* leven wij, bewegen wij ons en zijn wij (Hand. 17:28). In onze tekst en in meer dergelijke woorden zegt Paulus nu dat dit niet alleen geldt voor ons, en voor de gemeente, maar voor alle mensen en zelfs voor alle

dingen, kortom voor de hele schepping.

Wat betreft de concrete toepassing moet ik mij beperken tot slechts één gedachte, nl. deze dat het koninkrijk van Christus en van God niet samenvalt met de kerk of met het christelijk leven, maar veel breder is. De hele wereld bestaat in Hem, wordt door Hem gedragen en is aan Hem onderworpen. In Hem leven wij en bestaan wij, tesamen met alle dingen in de gehele werkelijkheid.

Wij bestaan 'in Christus', die in vs 15 genoemd wordt '*de eerstgeborene* van de ganse schepping'. Hij *draagt*, a.h.w. als een wortel', '*alle dingen*', zegt Hebr. 1:3. Nu wij door de zonde ons losgemaakt hebben van Hem, m.a.w. nu wij ont-worteld zijn, mogen wij, zegt II Petrus 1:4 door Gods genadegaven weer opnieuw, net als bij de schepping in de beginne, '*deel hebben aan de goddelijke natuur*'. Door de H.

'alle dingen hebben hun bestaan IN Hem'

Geest mogen we weer ingeplant worden in dit eerste schepsel, in deze eerste mens, in deze 'eerstgeborene van alle creatuur', in deze wereld – 'wortel' van 'vóór de grondlegging der wereld'. Zo mogen we weer één lichaam zijn met Christus, in Wie de eeuwige God en de geschapen mens tot één zijn verenigd." In het volgende wil ik proberen dat nader uit te leggen.

4. 'Kosmologie' als term

Aan het eind van punt 2 noemde ik al de traditionele benaming voor het probleem dat ons thans bezig houdt: de 'kosmologische betekenis' van Christus. In onze tijd van New Age en van allerlei re-mythologiserende tendenzen in de theologie (Bultmann heeft al lang weer grotendeels afgedaan) schijnen woorden als kosmos en kosmisch in beslag genomen te worden door allerlei mystieke, holistische en esoterische stromingen. Daarom is het wellicht dienstig om bij dit woord uit de theologie een korte defensieve toelichting te geven. Want 'kosmos' is van oorsprong een Grieks woord, dat in de christelijke theologie en filosofie terecht is opgenomen. Het kon immers uitstekend dienst doen om de hele schepping aan te duiden, zoals in de Bijbel vaak gedaan wordt met de uitdrukking 'hemel en aarde', of zoals wij wel spreken over de 'gehele werkelijk-

heid'. Bovendien heeft het woord kosmos de bijbetekenis, dat Gods scheppingswerk een *geordend geheel* is. Heel wat anders dan de chaos en de chaosmachten waarover veel heidense mythologie sprak, en veel hedendaagse theologie opnieuw, ten dele in het voetspoor van de nieuwste hypothesen van de astrofysica². Ook iets anders dan waarover de Griekse *filosofie* sprak, wanneer ze het had over *het zijnde* (to on), waarvan de term 'ontologie' (zijnsleer) is afgeleid. In dat woord klinkt namelijk mee de idee van een zelf-standig, in zichzelf rustend bestaan, ook wel 'substantie', subsistentie of 'wezen' (ousia) genoemd. Een idee die fundamenteel in strijd is met een christelijke werkelijkheidsopvatting, die tegenover God de Schepper geen 'zelfstandigheden' kan erkennen. Vergelijk bijv. Hebr. 1:3 waar van de Zoon gezegd wordt dat Hij 'alle dingen draagt door het woord van zijn kracht'.

Daarom heeft Dooyeweerd zijn wijsgerig stelsel opzettelijk niet een nieuwe 'ontologie' of zijnsleer genoemd, maar bewust '*kosmologie*', wat in het Nederlands kan vertaald worden als 'wijsgerige werkelijkheidsleer'. Deze is dan volgens hem gefundeerd in een niet-wetenschappelijke, geloofsmatige 'levens- en wereldbeschouwing' waarin God en zijn wet niet uit een zogenaamde 'werkelijkheid op-zich-zelf' zijn weggetheoretiseerd. Wanneer de theologie van ouds het probleem kent van 'de kosmologische (bedoeld is meestal 'kosmische') betekenis van Christus, dan is het duidelijk dat het antwoord op de vraag naar die betekenis, spreekt over Christus *en* over de kosmos. Wie spreekt over Christus toont in zijn spreken minstens ook een bepaalde geloofs- of ongelooftvisie op Christus. En wie spreekt over de kosmos, hanteert eveneens in dat spreken onvermijdelijk een mede geloofsmatige visie op de kosmische werkelijkheid. Bijvoorbeeld: bijbels, materialistisch, substantialistisch, spiritualistisch, hetzij theoretisch met schema's en al, hetzij meer praktisch 'wereldbeschouwelijk'. Theologisch beschouwd vergen dus zowel de christologie als de kosmologie onze aandacht. Eerst afzonderlijk, dan in verband met elkaar.

5. Christologie

We stellen voorop dat de Bijbel nergens spreekt over de theorie van 'de twee naturen'. Dat is een theologische uitdrukking die, zoals bekend, kerkelijkconfessioneel geijkt is (Chalcedon

451), en in het christelijk spraakgebruik volledig is ingeburgerd. We belijden daarmee ons geloof dat Christus echt mens was en tegelijk de Zoon van God. Allerlei dwalingen in de eerste eeuwen hebben de kerk genoodzaakt daartegen stelling te nemen, ten dele met overname van de termen die de dwaalleraars zelf gebruiken. Dat kunnen we nu laten rusten. Waar het nu om gaat is dat wij niet, zoals vaak gedaan is, in onze geloofs-overleggingen Christus theoretisch opsplitsen. Christus zou volgens bepaalde hantering van de theorie der twee naturen, bijv. in zijn dagelijks leven (inclusief honger en dorst, droefheid, verwondering en vermoeidheid) maar vooral in zijn lijden en sterven getoond hebben dat Hij inderdaad een mens was. 'God kan niet lijden' is een

een ander, meer bijbels verstaan mogelijk en noodzakelijk

bekend gezegde.³ Zijn wonderen echter zou hij gedaan hebben vanuit zijn goddelijke natuur.

Een mens kan als regel geen wonderen doen.

Als de Schrift dus spreekt over Christus, dan moet de ene keer de menselijke natuur bedoeld zijn, de andere keer de goddelijke natuur en soms de beide naturen tegelijk.

Als de Schrift zegt dat alle dingen 'door Christus' geschapen zijn, dan zou dat door Christus-als-Zoon van God (samen met de Vader en de Geest) gedaan zijn, en niet door Christus-als-mens. God schiep dan wel door Christus naar diens eeuwige goddelijke natuur, als nog-niet-vleesgeworden Woord, als 'praeëxistente Logos', (Logos-asarkos), maar niet door Christus als 'ook mens'.

6. Een kritische opmerking

Deze theologische interpretatie nu lijkt mij niet juist. Als de Schrift spreekt over Christus, dan is bedoeld de concrete mens Jezus die daar rondliep in Kanaän, bijvoorbeeld in Jeruzalem, en die tegelijk Gods eeuwige Zoon was. God en mens, inderdaad, en zoals de kerk in Chalcedon uitdrukkelijk beleden heeft: ongedeeld en ongescheiden. Het ondoorgrondelijk één zijn van God en mens, in die éne Persoon. Het spreken over Christus 'alleen naar zijn goddelijke', of 'alleen naar zijn menselijke 'natuur', is abstract theoretisch.

Weliswaar niet zinloos, niet ongeoorloofd, maar ook niet concreet en praktisch. De Bijbel zelf spreekt niet over aparte 'naturen' van Christus en spreekt ook niet apart over de ene 'natuur' of over de andere 'natuur'. Terecht heeft de kerk dan ook (zij het achteraf bezien in een gebrekkige formulering) beleden dat die twee zgn. 'naturen' in elk geval *ongescheiden* zijn.

Jezus zelf heeft eens de farizeeën vastgepraat met de vraag hoe dat nu kan dat David de Messias zijn zoon noemt, maar ook zijn Heer (aan de rechterhand van God in de hemel). Ze konden en durfden niets meer te zeggen. Maar Jezus zelf gaf ook geen antwoord op de vraag hoe dat nu kon. Ook niet met behulp van een twee-naturen-theorie! (Matth. 22:41-46).

7. Is de probleem-stelling wel juist?

Dit stelt ons traditionele denken echter voor een groot probleem: hoe kunnen alle dingen 'door Christus' geschapen zijn, als de naam Christus staat voor Hem die ook mens was? Heeft Christus dan ook *als* mens alle dingen geschapen? Moeten we hier dan toch niet splitsen? (Ondanks onze belijdenis van het ondeelbaar en ongescheiden zijn van 'de twee naturen'?) Er staat dan wel dat God alle dingen door Christus schiep, maar staat de naam Christus hier dan eigenlijk niet voor 'de Logos', voor het Woord, en daarmee is dan toch alleen bedoeld de 'tweede Persoon', God-de-Zoon, vóór de vleeswording (de 'Logos asarkos'). Want hoe kan Christus, als hij ook een *geschapen* menselijke natuur heeft, er dan vóór de (overige) schepping zijn? Hoewel..., Hij wordt ook door Paulus in Col. 1:15 ook de 'eerstgeborene van de ganse schepping' genoemd, eerste schepsel dus.

In dezelfde lijn ligt de vraag: hoe kan Christus 'Zoon van David' en 'Zoon des mensen' genoemd worden, en tegelijk Schepper en 'wortel' van David, van alle mensen en van alle dingen? Hoe kan deze concrete persoon Jezus Christus, die geboren werd uit de maagd Maria, met grote nadruk zeggen: Voorwaar, voorwaar, eer Abraham was, ben ik? (Joh. 8:58). Moet het antwoord op deze vraag, dat opnieuw door Jezus zelf niet gegeven werd, dogmatisch luiden: ja, alleen vanwege de goddelijke natuur? Naar ik meen is een ander, meer bijbels verstaan mogelijk en noodzakelijk. Later zou de schrijver van Hebreeën, geïnspireerd door de Heilige Geest,

zijn verrassende greep doen door te wijzen op 'de orde van Melchizedek'. Wel met de toevoeging dat dit geen lichte kost ('melk') is (Hebr. 5:10-11). Ik kom er op terug.

We behoeven ons er niet over te verbazen, dat de zgn. christologische strijd enkele honderden jaren geduurd heeft in de vroege christelijke kerk, en sindsdien nog weer heel vaak is opgeblaaid. Ook in onze eeuw en zelfs binnen min of meer geestverwante theologie. Men leze er de rijk gedocumenteerde twee boeken van Berkouwers 'Dogmatische Studiën' over de christologie maar op na. Naar ik hoop aan te tonen spreekt de *werkelijkheidsbeschouwing* hier een belangrijk woord mee in de theologische verschuivingen die de christologie telkens opnieuw doormaakt. Daarom zullen we de volgende keer wat opmerkingen daarover maken in verband met de reformatische kosmologie.

Noten:

1 Vgl. Rom. 11:18 '... niet gij draagt de wortel, maar de wortel ú'.

2 Overigens is het jammer dat in de natuurwetenschappen het woord kosmologie alleen nog gebruikt wordt voor een deel der astrofysica.

3 Zowel theopaschieten als patripassianen zin in de vroege kerk, evenals in onze eeuw, door de meer traditionele orthodoxe theologie afgewezen. M.i. niet geheel ten onrechte, maar wel met boter op het hoofd.

'...hoe de oorlog is verdwenen...' (5)

Fijan was bijna vier jaar krijgsgevangen in Nederlands-Indië

Marjon Busstra, Amersfoort

Vijftig jaar onafhankelijkheid. Indonesië is een halve eeuw oud en dat is herdacht. In de discussies over dit niet bepaald onomstreden gebeuren dreigt echter een ander minstens zo belangrijk feit aan de aandacht te ontsnappen: De capitulatie van de Japanners op 15 augustus 1945. Het volk dat Azië vijf jaren in haar greep hield, terwijl Duitse militairen Europa platwalsten. In het voormalig Nederlands-Indië kwamen talloze Nederlanders om in de strijd of in de kampen.

Zo niet Tom Fijan. Hij overleefde transport na transport van kamp naar kamp. Een oude Japanse deken, een lepel en vork en een wit uitgeslagen bijbeltje is het enige wat hij nog heeft uit deze periode. De rest bestaat uit herinneringen.

"Ik praat er heel nuchter over hoor", waarschuwt hij al door de telefoon. Alsof daarmee al zijn ervaringen niet het vertellen waard zijn. Eenmaal achter een kop koffie in een stoel blijkt al snel het tegendeel. Tom Fijan, een smal gezicht met op het hoofd een bos jongensachtig krullend wit haar en, hoewel je het deze vlotte verteller niet zou geven, bijna 81 jaar oud. Als afgestudeerd bouwkundestudent vertrok hij op 22-jarige leeftijd naar de Nederlandse kolonie Indië. In dienst van een Nederlandse Aannemingsmaatschappij (Nedam) belandde hij op de tekenkamer van het kantoor in Batavia (Java). "Ik heb er geen moment spijt van gehad. Ik voelde me er thuis. Ook binnen de gereformeerde kerk in Batavia. Het was toch een soort vaderland. De verhouding met de inheemse bevolking was over het algemeen hartelijk. Je verdiepte je echter niet zo in contacten met de inheemse bevolking. Daar heb ik eigenlijk geen verklaring voor. Het is denk ik net zoiets als hier bij bepaalde stadswijken waar veel Turken of andere allochtonen wonen. Daar

bemoei je je ook niet mee, als je werk het niet met zich meebrengt". Van enige oorlogsdreiging was nog geen sprake. Het leven ging zijn gang. Hitler, zijn ideeën en daden gingen eigenlijk aan Fijan voorbij vertelt hij. In de briefwisselingen met het thuisfront en zijn latere verloofde ging het toch hoofdzakelijk om andere zaken. De inval van de Duitsers in Nederland was voor hem dan ook niet minder dan een donderklap bij heldere hemel. "Ik wilde terug. Vechten tegen de Duitsers. Ik heb me onmiddellijk aangemeld voor een terugtocht, maar dat lukte niet. Achteraf had het ook weinig zin. Binnen een week was de zaak in Nederland immers bekeken", aldus Fijan.

Executies

Direct daarna begon het ook in de Nederlandse kolonie onrustig te worden. Fijan zat bij de genie en kwam om de twee maanden één maand op om versterkingen aan te brengen: "Er was natuurlijk de angst voor Japan. We zagen wel dat de oorlog steeds dichterbij kwam. Na Vietnam en Malakka stonden de Jappen al snel in Singapore. Toen wisten wij wel dat we er nu wel heel dichtbij zaten". Op Java werd nauwelijks weerstand geboden toen het eenmaal zover was. Het had weinig zin met zo'n zwakke leger-

Lied 293 uit het liedboek geeft goed weer wat ik heb doorgemaakt

macht die het eiland zou moeten beschermen. In februari 1942 nam het Japanse leger het voormalig Nederlands-Indië in bezit.

Fijan graaft in zijn herinneringen: "Weet je, ik heb uit die periode een paar hele scherpe herinneringen. Ik zat bij de genie en was gelegd in Bandoeng toen de Jappen die stad innamen. Ik weet nog dat ik op mijn krib lag, wakker werd en een Jap door de slaapzaal zag lopen. Dat wilde ik niet zien en ik heb de deken over mijn hoofd getrokken".

Al snel werd het echter realiteit voor deze jonge architect. Hij werd krijgsgevangengenomen. Het kamp waar hij verbleef werd afgesloten en bewaakt. In het begin was er nog enige vrijheid, maar de tang werd steeds verder dichtgeknepen. Fijan: "Je vrijheid werd ingeperkt. Het begon met het inleveren van de wapens en dat je niet langer zomaar het kamp meer kon in- en uitlopen. Al snel werd ook het eten minder, werden er verhoren afgenomen, vonden executies plaats. Om ons niet in contact te brengen met de buitenwereld wisselden we regelmatig van kamp. Te voet of in goederenwagens. Je kon vaak niet al je bezittingen meenemen, dus iedere keer moest je iets achterlaten".

Wrok

Voor de meesten was een boek hun laatste bezit. Fijan: "We hielden elkaar bezig door te vertellen over je beroep. De meesten hadden een verschillende achtergrond, dus dat was interessant. Verder leenden we de boeken die we nog hadden, van elkaar". Veel tijd voor lezen was er echter niet. De Japanners hielden hun gevangenen bezig door ze te laten graven en spitten. Ook kwam Fijan in kampen waar Koreanen de scepter zwaaiden: "Die waren wreder dan de Jappen". Eén keer werd ook Fijan slachtoffer van een ranselpartij dat een regelmatig terugkerend verschijnsel was: "Ik weet niet eens waarom. Misschien stond mijn gezicht hem niet aan. Of mijn bril. Ik droeg een donkere bril en misschien irriteerde hem dat". Misschien was er ook wel geen reden voor, want dat maakte voor de bewakers geen verschil.

Toch heeft Fijan nooit wrok gevoeld jegens zijn overheersers: "Ik heb ze zelfs met een zekere belangstelling geobserveerd. Het waren beslist geen verloren jaren. Ik heb veel geleerd in krijgsgevangenschap: Ik heb mensenkennis opgedaan, ik ben teleurgesteld en heb me ook verbaasd over hoe mensen kunnen zijn. Maar deze mensen waren in principe niet anders dan bijvoorbeeld de mensen in het bedrijfsleven. Als je ziet hoe vijandig concur-

rentieverhoudingen daar kunnen zijn en hoe mensen elkaar daar het leven soms onmogelijk kunnen maken; het is dezelfde mentaliteit, maar het uit zich anders omdat de situatie anders is. Kampbewakers of niet; het zijn allemaal mensen met dezelfde eigenschappen die zich alleen in verschillende situaties anders uiten".

De gewone man

Dat is wel heel erg nuchter gesteld. Misschien door de tand des tijds? Fijan: "Nee ik heb de situatie toen aanvaard zoals die was. Wat kon ik er immers aan doen? Door aanvaarding verwerk ik het. Opkroppen heeft alleen maar negatieve gevolgen voor je persoonlijk. Bovendien verkramp je als je je gaat verzetten. Zo raak je alleen maar je eigen vrijheid kwijt, omdat je er niet meer boven staat. Zodra je moeite hebt met een situatie, sta je er al niet meer boven en ben je je vrijheid kwijt. Ik heb het aanvaard en het achter me gelaten".
"Het is geen dieptepunt geweest in mijn leven, maar een leerpunt. Ik ben opgevoed met respect te hebben voor hooggeplaatsten in de samenleving, ouderen en voor wat anderen zijn en kunnen. In de kampen zag ik echter dat voor die mensen alle remmen wegvielen. Ik heb gezien hoeveel egoïsme er is onder hooggeplaatsten, tegenover kameraadschap bij de gewone man. Daarin ben ik teleurgesteld. Niet in de mensheid. Mensen

zijn essentieel overal gelijk. De verschillen ontstaan door onder andere de cultuur waarin mensen leven. Ik heb aan deze periode ook geen chronisch wantrouwen overgehouden. Maar het is wel zo dat ik bij zakelijke contacten duidelijk maak dat ze mijn

Ik heb veel geleerd in krijgs- gevangenschap

vertrouwen niet moeten beschamen, want dan is het afgelopen. Ze krijgen van mij alle vrijheid, maar o weel! als ze het beschamen.

Atoombom

Fijan weet niet hoeveel kampen hij in die drie en een half jaar bezocht heeft. Van Bandoeng naar Batavia, van Batavia naar Soerabaja en vandaar weer terug naar Batavia. Daarvandaan op transport naar Singapore, naar Bangpong met met bestemming Birma en de beruchte spoorlijn. Fijan viel echter uit tijdens laatstgenoemd transport. Hij werd ernstig ziek en bleef halverwege achter in een ander kamp. "Ik had basculaire dysenterie en wenste dood te gaan. Toch heb ik er nooit aan getwijfeld dat ik door die periode van krijgsgevangenschap zou komen. Met Gods hulp".

De perfecte administratie deed de bewakers al snel ontdekken dat er iemand miste tijdens het appèl. Pas

na enkele maanden vonden ze de vermiste in een kamp waar ook veel Engelsen zaten. Fijan was inmiddels zover hersteld dat hij kon helpen in de verplegende staf. Hij maakte hier veel ellende mee: Doodzieke mensen, amputaties tussen her en der verspreid liggende lichaamsdelen. De bevrijding kwam tijdens een transport over de rivier Mekong. "We vermoedden wel dat er iets gaande was. Toen het bericht ons bereikte dat er een atoombom was gegooid op Japan, werden we teruggebracht naar het kamp. Niemand van ons wist echter wat dat was, een atoombom. We hadden drie en een half jaar in afzondering geleefd. Ook had ik in die periode geen contact gehad met mijn ouders en Joop (zijn vrouw, MB). Pas toen ik op het punt stond terug te keren naar Nederland kreeg ik bericht van hen, waaruit ik begreep dat ze nog leefden.

Ellende

Waar alle krijgsgevangenen voor moesten waken is een negatieve gedachtengang. Fijan heeft daar op zijn eigen manier tegen gevochten: "Ik kan er geen recept voor geven. Het was bij mij zo iets als een kind en zijn vader en moeder. Ik wist dat ik voor Gods ogen leefde. Ik ben me ook al die jaren bewust geweest van een stem die me zei dat ik hier uit zou komen. Ik leefde zowel in de schaduw als in het licht. Zo leven geeft een blij leven. Niet

Rijstvelden in Ned. Indië-/Indonesië

*Toen en nu.
„Ik heb veel geleerd
in krijgsgevangenschap. Ik heb men-
senkennis opge-
daan, ik ben t
eleurgesteld en heb
me ook verbaasd
over hoe mensen
kunnen zijn”.*

dat je dan van je zorgen af bent, maar je hoeft niet alles zelf op te lossen. Kinderen kloppen immers ook bij hun ouders aan! Ik heb me vooral in die periode erg aangetrokken gevoeld door de psalmen van David. Ze zijn bijna allemaal geschreven in ellende. Toch eindigen ze allemaal met een lofzang, waarbij hij zichzelf steeds weer betreft bij de gemeente, Gods volk”.

Begin januari 1946 arriveerde Fijan in Waalwijk bij zijn ouderlijk huis. Na de eerste drukte viel hij in een gat: "Ik was heel erg vermoeid en had nergens zin in. Ook kon ik om het minst of geringste in huilen uitbarsten". Na verloop van tijd ging dit over en Fijan kenmerkt deze periode als een tijd van verwerking. Daarna zegt hij geen last meer te hebben gehad van zijn oorlogservaringen in krijgsgevangenschap: "Na jaren droomde ik een keer over een Japanner. De volgende morgen zei ik tegen m'n vrouw: Je raadt nooit waar ik vannacht over gedroomd heb: Over een Jap! En dat was ook de laatste keer."

Correctie en aanvulling op ...

„hoe de oorlog is verdwenen...“ (4)

In mijn herdenkingsartikel in het vorige nummer over wereldoorlog-2 in Azië stond op p. 308 2e/3e kolom: „De 'bevrijde' inheemse bevolking werd doorgaans ongemoeid gelaten". Daarmee deed ik die inheemse bevolking schromelijk onrecht. Inderdaad, heel velen uit dat talrijke volk ontsprongen de dans. Ook is waar dat zich uit hun midden nogal wat mensen als vrijwilliger hebben gemeld. Maar dat was behalve voor een kleine kliek gauw over, toen bleek hoe de Japanners zich boven hun bevrijde broeders mijlenver verheven achtten. Die ronselden toen, met pressie en tenslotte met grof geweld, honderdduizenden *romoesja's* (werksoldaten) oftewel dwangarbeiders.

Inheemse werkers in mijnbouw en oliewinning zijn afschuwelijk mishandeld, en hun stakingen wreed neergeslagen. Inheemse vrouwen waren in veel gevallen voor hun bezetters niet veilig.

Een Indonesische schatting van later rekent met ± 200.000 slachtoffers van de Japanse bezetting. Deze raming blijkt aan de voorzichtige kant.

K.B. Holwerda, Ede

Ingezonden **„Hij heeft er alles voor over“**

In Opbouw van 14 juli jl. las ik het stuk van Ds. Borgdorff „Hij heeft er alles voor over". Met dat opschrift ben ik het roerend eens, want niemand kan de diepte van Gods ontferming peilen, noch de dure prijs die het de Heere Jezus heeft gekost. Waar ik het niet mee eens ben is de uitleg van de betreffende gelijkenissen, de schat in de akker en van de parel van grote waarde. Om zo'n uitlegging die precies is omgedraaid, rijdt de trein echt verkeerd. Niet de Heere Jezus zoekt de schat, neen wij mogen door genade de schat (Jezus Christus) zoeken en vinden. Spr. 8:35 Wie Mij vindt, vindt het leven. Daar heb je alles voor over als je Hem liefhebt om Hem ook te vinden.

Die schat en die parel heeft een onovertrefbare waarde gekregen en het is de Heilige Geest die ons Christus doet kennen en zoeken. Het blijft een onbegrepen genadevoorrecht dat zondaren en zondaresen (dat kun je toch geen schat noemen) toch worden gerechtvaardigd op die vaste grond van Jezus' Zoenoffer. Ondoortroondelijk en heerlijk is de weg der verlossing. Zijn Naam zij eeuwig dank en ere. Nergens heb ik ooit zo'n uitleg gehoord of gelezen van deze gelijkenissen dan alleen bij Ds. Borgdorff. Ik meen dat onze Ds. hiervan een verkeerde uitleg geeft.

J. Overduin, Papendrecht

Een 'ingezonden' toont in ieder geval aan dat het geschrevene aandacht heeft gekregen. Dat doet goed! De hartverwarmende boodschap die br. Overduin – met vele anderen – beluistert in de onderhavige gelijkenissen, is volop bijbels. Daarover geen misverstand.

De vraag is echter of deze boodschap ook aan de orde is in de bedoelde gelijkenissen.

Daarvoor is nauwkeurig luisteren naar de tekst, en vergelijking met de overige Schriften van belang.

Dat laatste heb ik gepoogd. Wanneer ik br. Overduin goed begrijp, is het slechts op één punt dat hij een concrete kritiek levert. Ik doel dan op zijn opmerking dat zondaren en zondaresen toch geen schat genoemd kunnen worden. Ik meen dat de HEERE Zelf wel zo spreekt. Het aangrijpende

hoofdstuk Ezechiël 16 lijkt mij alleen al voldoende om dit te ondersteunen. Overigens ben ik benieuwd naar een zakelijke weerlegging van de verwijzing naar Maleachi.

Tenslotte: bij J.A. Wormser en J. van Bruggen wordt de gelijkenis van de parel uitdrukkelijk zo uitgelegd dat de parel verwijst naar de gelovigen, voor wie Koopman Jezus Christus Zich totaal ontleedigd heeft.

W. Borgdorff, Sliedrecht

Lofoffers

*„Laten wij dan door Hem Gode voortdurend een lofoffer brengen, namelijk de vrucht onzer lippen die zijn naam belijden.“
(Hebreeën 13:15)*

Als de adem in en uit, dag aan dag, van het begin tot het einde van de dagen God lofoffers op te dragen.

In de kringloop van de tijd, na de winter en het snoeien blaadjes krijgen, openbloeien, vruchten dragen, die gaan groeien.

Heer, te vaak nog val ik stil. De dagen worden zwart en kil, uren vol verspeelde kansen. Leer mij naar uw fluit te dansen.

Leer mij weer uw lof te zingen dat ik U noem bij alle dingen, U verkondig bij de kassa, zegen strooiend in de massa.

Het de treinen na te juichen, totdat alle mensen buigen voor uw liefelijk gezicht en, door U weer opgericht, mee gaan zingen, levenslang, wiegen bij de engelenzang.

Jeannette

Hoe houden we de kerk bij de jeugd?¹ (1)

R.R. Ganzevoort, Doorn

Het onderwerp van dit artikel raakt ons als ouders, als onderlingen, als mensen die betrokken zijn bij het op groeien van jonge mensen in deze wereld en in de kerk. Het aspect dat centraal stond in de andere bijdrage aan de conferentie (hoe houden we de jeugd bij de kerk?) is daarbij het eerste dat in ons opkomt. In die bijdrage werd benadrukt dat het gaat om de kern van de zaak, en daarmee feitelijk om een andere vraag: hoe houden we de jeugd bij Christus?

In deze bijdrage aan de gedachtenwisseling zal het u niet gemakkelijk gemaakt worden.

In de eerste plaats ligt de vraag van vanmiddag moeilijker: hoe houden we de kerk bij de jeugd? Dat suggereert op zijn minst dat het niet alleen gaat om een bepaalde methode van met de jeugd omgaan, maar dat de kerk zelf ook misschien wel moet veranderen. In de tweede plaats zal het bemoeilijkt worden omdat een soortgelijke verandering wordt doorgevoerd in de centrale vraagstelling. De fundamentele vraag is niet hoe we de kerk bij de jeugd houden, maar: hoe houden we de kerk bij Christus? Dat heeft er alles mee te maken. Het gaat niet om een bepaalde vormgeving of taal alleen, die we moeten zien te vinden om ook in 1994 de jongelui bij de Here God te kunnen betrekken; we staan voor de uitdaging om de fundamentele van ons geloof en de fundamentele van de kerk grondig te overdenken. Dat gaat veel verder dan de concrete vraag maar heeft er wel rechtstreeks mee te maken.

De kerk staat voor een onmogelijke opgave. Dat is niet alleen vandaag het geval, het geldt voor de kerk van alle tijden en van alle plaatsen. Die opgave is onmogelijk omdat ze tegenstrijdig is. Het gaat om het volgende.

Enerzijds heeft de kerk de opdracht het evangelie in haar zuiver vorm te behouden, anderzijds heeft ze de opdracht het evangelie in haar eigen taal en cultuur vorm te geven omdat zonder dat het evangelie niet functioneert, misschien wel niet bestaat. Het gaat om de goddelijke waarheid in de openbaring, maar wanneer je die los maakt van concrete vormen, situaties en tijden, dan wordt het een abstracte gedachte die vervliegt en niets meer te maken heeft met het evangelie. Aan de andere kant, wanneer je dat evangelie wel vorm geeft in de concrete werkelijkheid, handen en voeten, dan is het binnen de kortste keren een heel ander evangelie geworden.

Dit dramatische proces is door de Franse wijsgeer Jacques Ellul genoemd de perversie van de openbaring. Het christendom kent volgens hem een geschiedenis waarin steeds weer en op alle fronten de openbaring geweld is aangedaan. En dat niet alleen in bepaalde opzichten, door bepaalde mensen of stromingen of in bepaalde situaties, maar feitelijk overal, door iedereen en in alle opzichten. Dat is een aanklacht die niet plezierig overkomt, en om die reden door velen verworpen wordt. Het lijkt mij toe dat er heel wat in zit, en dat het voor het onderwerp van dit artikel vruchtbaar is om die vraag te doordenken. Daarbij worden gedachten van Ellul gebruikt, maar de vormgeving, verwoording en toepassing komen voor mijn rekening. In dit artikel wordt ingegaan op een drietal punten van de aanklacht: de kerkelijke leer, de kerkelijke moraal en de kerkelijke structuur. Daarna komt de mogelijkheid van een vernieuwd en gezuiverd christendom aan de orde, en tenslotte wordt de lijn teruggebogen naar de concrete vraag.

De kerkelijke leer

De openbaring van God is een geheimenis. Zo lees je dat in de Bijbel zelf al. God openbaart zich, toont zichzelf aan ons, maar die onthulling geschiedt op een verholde wijze. Niemand heeft ooit God gezien, behalve de Zoon. Dat is ook precies de reden dat we geen beeld van God mogen maken. Hij

openbaart zich, maar tegelijkertijd onttrekt Hij zich aan onze waarneming. Hij komt ons nabij, is in ons midden, en tegelijkertijd hebben we daar geen greep op. Het blijft een geheimenis waar we aan raken, naar tasten, en dat we aarzelend trachten onder woorden te brengen. Niet – in de woorden van Augustinus – om werkelijk iets te zeggen, maar om niet geheel te zwijgen. We mogen God kennen, maar hoe meer we van Hem weten, des te meer beseffen we ook dat we Hem nooit werkelijk zullen kennen, zullen doorgronden.

Dat stelt ons echter voor grote problemen. Immers, niet alleen ons eigen denken, maar ook de vragen vanuit de wereld om ons heen, en ook de vragen van jongeren in onze eigen kerken brengen ons ertoe verder te gaan dan alleen dit geheimenis. Als we denken aan de geschiedenis van de christelijke theologie, aan leerstukken als de drie-eenheid, de uitverkiezing, het verbond, de voorzienigheid en het lijden, de ware kerk (en wat al niet meer), dan zien we telkens weer een beweging vanuit het geheimenis naar concrete eenduidige antwoorden op

niet meteen de oude antwoorden te herkauwen

de vragen. Niet dat iemand van ons op al die vragen de volledige en uiteindelijke antwoorden kent, maar we blijven er naar streven er in elk geval een redelijke beantwoording van te vinden. Redelijk, in de zin van voldoende en in de zin van verstandelijk. Deze beweging is noodzakelijk en onmogelijk tegelijk. Noodzakelijk, omdat het leven met alleen een geheimenis teveel vragen openlaat, en de vragen waar het om gaat zijn vragen die het diepst van ons bestaan en van ons behoud raken. Tegelijk is het een onmogelijke beweging. De openbaring zelf is – en naar mijn overtuiging doelbewust – niet redelijk, niet systematisch gestructureerd, en niet vrij van tegenstrijdigheden. Het blijft ook voor ons een dwaasheid. De HERE heeft er voor

gekozen zich niet te openbaren in twaalf dogma's en tien geboden, maar in een bundel van verhalen waarin we deelgenoot worden van een wereldschokkende heilsgeschiedenis. Iedere systematische verwoording van het wezen en werken van de Here God om antwoord te geven op onze wezenlijke vragen is daarmee een kunstgreep, een ontworteling van de openbaring en binnen de kortste keren een ontkrachting en zelfs verkrachting van de openbaring zelf. De leerstukken van de drie-een-heid, de uitverkiezing, het verbond, de voorzienigheid en het lijden, en de ware kerk leveren niet alleen meer vragen op dan ze beantwoorden, ze zijn ook in zichzelf en per definitie van een volstrekt andere orde dan de openbaring zelf.

In een logische redenering gaat het er om dat je op een systematische, bijna wiskundige manier de vragen door-denkt, en zo bij een antwoord terecht-komt. Eén van de uitgangspunten bij zo'n logische redenering is dat er geen tegenstrijdigheden in mogen zit-ten; de vorm waarin de openbaring ons gegeven is laat per definitie ruimte voor tegenstrijdige elementen. Het probleem van de kerkelijke leer of de christelijke dogmatiek is nu dat dit een zo systematisch stelsel is, dat de bij-belse tegenstrijdigheden daarin moe-ten worden opgeruimd. Zo komen we wellicht tot een duidelijk gereformeerd, christelijk, of zelfs bijbels denksys-teem, maar dat is iets anders, iets heel anders dan het levende Woord van God.

Het probleem is dus dat we enerzijds er niet aan ontkomen om de openba- ring te systematiseren, terwijl ander- zijds de systematisering in zichzelf op gespannen voet staat met de openba- ring. Anders gezegd: we hebben de leer nodig, maar de leer is niet het- zelfde als het Woord van God. Wan- neer we het hebben over de verhou- ding van kerk en jongeren zullen we hier rekening mee moeten houden. We zullen het als kerk moeten aandur- ven om de leer onder kritiek te stellen, om niet meteen de oude antwoorden te herkauwen, maar de nieuwe vragen serieus te nemen. De kerk bij de jeugd houden betekent dat we de zekerhe- den van een duidelijk dogmatisch sys- teem tussen haakjes durven te zetten. Daarmee is niet bedoeld dat de oude zekerheden zomaar overboord moeten worden gegooid. Het gaat er om dat we terugkeren naar de openbaring zelf. Alleen wanneer de kerk – ook in

de leer – terug gaat naar Christus zal ze de jeugd bij Christus kunnen bren- gen of houden.

De kerkelijke moraal

De openbaring van God is niet alleen het geheimenis dat op gespannen voet staat met onze leerstellige syste- men, het is ook de bevrijdingsbood- schap die op gespannen voet staat met onze moraal. Feitelijk speelt zich hier precies hetzelfde proces af als bij de leer. In de openbaring is het heel duidelijk dat God telkens weer bezig is de menselijke moraal af te breken en mensen terug te brengen in de zuivere en directe omgang met Hem zelf. Dat zien we het duidelijkst natuurlijk bij de

de moraal in conflict is met de openbaring

Here Jezus die hoeren, tollenaars, Farizeeërs en vrouwen, romeinen en kinderen in genade tegemoet treedt. Zo ver gaat zijn genade dat de christe- lijke geschiedenis gekenmerkt wordt door pogingen om het radicale genade-woord van de Here Jezus Christus te ontcrachten.

Duidelijk zien we dat bij de reacties op de Bergrede. Wat heeft de kerk daar een problemen mee gehad. Grofweg kan dan gezegd worden dat de ene helft de woorden van de Heiland afdoet als onuitvoerbaar, als een vroom ideaal dat in de lucht blijft han- gen als een vliegtuig zonder landings- baan, wachtend op het moment dat de brandstof op is en het toestel neer- stort. De andere helft verwerkt de woorden in een overal geldige ethiek, die van mensen krampachtige tobbers maakt omdat ze weer niet geslaagd zijn in het examen van het geloof. Heel concreet zien we het ook bij de kerkdiensten. Terwijl de voorgangers hun best doen om de genade van God te bedienen, horen tal van gemeente- leden vooral de aanklacht van de zonde in hun leven of de eis om het nu eindelijk eens beter te gaan doen. Dat ligt niet alleen aan de verwrongen geest van de luisteraar. Het is een erfenis van eeuwen, waarin de bevrij- dende woorden van Gods liefdesver- bond gelezen werden als tien gebo- den, waarin de gelovige geleerd werd zichzelf in denken en voelen te wan- trouwen en te buigen. Dat buigen zou nog niet zo erg zijn als mensen geleerd werd te buigen voor het

Woord van God en dat in het eigen leven concreet gestalte te geven op een wijze die past bij hun eigen leven. In plaats daarvan leren mensen te bui- gen voor de moraal van de kerkelijke gemeenschap, die met massieve woorden onontkoombaar en als met goddelijk gezag wordt gepresenteerd. Juist op het punt van de moraal horen we keer op keer de verzuchting dat jongeren zozeer in de wereld leven dat ze een onchristelijk bestaan gaan leiden. Dat gebeurt ook inderdaad, maar misschien wel niet zo vaak als wij denken. Wanneer ze een bepaalde kerkelijke moraal afwijzen hoeft dat geen breuk te zijn met de openbaring van Gods genade. Het probleem zou kunnen zijn dat we hen als kerk geen mogelijkheid hebben geboden om eigen keuzes te maken op grond van dat genade-woord.

Ook hier geldt dus dat de moraal in conflict is met de openbaring. In de Schrift zien we telkens weer de men- selijke moraal afgebroken worden. Tegelijk kan een christelijk leven en ook een christelijke gemeenschap niet zonder moraal. We hebben het nodig om het evangelie van de genade gestalte te geven in het dagelijks bestaan, en dat omvat alle terreinen van het leven. Het is nodig om helder- heid te krijgen en te geven over wat de HERE van ons vraagt en hoe we dat zullen moeten doen. Die helder- heid is in waarlijk christelijke zin echter alleen mogelijk wanneer Gods Woord en de openbaring van zijn genade en barmhartigheid voortdurend zichtbaar blijft, wanneer er niet een verstikkend net van regels ontstaat, maar een hartstochtelijke uitnodiging om op ver- antwoordelijke wijze het eigen leven te leiden in verbondenheid met God. Daarvoor zullen we naar de kern terug moeten, naar de onweerstaanbare genade van de Here God. Alleen wan- neer de kerk – ook in de moraal – terug gaat naar Christus zal ze de jeugd bij Christus kunnen brengen of houden.

(wordt vervolgd)

Noot:

1) Lezing, gehouden op de ouderlingen- conferentie 1994

Het leven van een theoloog

A.Th. van Deursen, Bloemendaal

Het is alweer bijna een jaar geleden, dat ds. W. Janse van Oegstgeest naar Apeldoorn reisde om er de doctorstitel te behalen. Het lijkt dan ook wat laat, nu nog de verschijning aan te kondigen van het boek dat hem die waardigheid verschafte: 'Albert Hardenberg als Theologe. Profil eines Bucer-Schülers'.

De enige verontschuldiging die ik voor mijn traagheid kan vinden is dat de lezers van Opbouw daardoor wat meer tijd gekregen hebben het geld voor de aankoop bijeen te sparen. De prijs – 225 gulden – is het onvriendelijkste dat je over het boek kunt zeggen. Maar voor prijzen zijn auteurs niet verantwoordelijk. En het is natuurlijk ook belangrijker, te weten waarover zo'n boek gaat dan wat het kost. Laten we daarom kort de inhoud samenvatten.

Inhoud

Albert Hardenberg was een Nederlands theoloog uit de zestiende eeuw. Hij werd omstreeks 1510 geboren in de plaats waar hij zijn naam aan ontleende, en stierf in 1574 te Emden als predikant van de gereformeerde gemeente. Vanaf zijn studietijd in Leuven heeft hij de reformatie van de kerk voorgestaan en bevorderd, in prediking en ambtsbediening, en door de uitgave van een lange reeks theologische geschriften. Die weerspiegelen, zoals Janse duidelijk aantoonde, de invloed van het denken van de Straatsburgse reformator Martin Bucer.

Het boek is zeer systematisch opgebouwd. In drie delen van toenemende lengte behandelt Janse achtereenvolgens de biografie, de theologie, en de plaats van Hardenberg in de theologie van zijn tijd. Driemaal begint Janse dus bij het begin, elke keer spit hij door tot de bodem, en plaatst hij al het gevondene ordelijk bij elkaar. Zo ontstaat vanzelf een zeer omvangrijk geheel, en het moet de auteur grote voldoening gegeven hebben, toen hij eindelijk bladzijde 483 kon beginnen met de woorden: 'nu we de drie opga-

ven van onze studie hebben volbracht ...' Maar met bibliografie, correspondentie, registers en bronnen volgen er nog altijd wel zo'n 120 pagina's.

Geen knipselkrant

Het boek is niet in de eerste plaats een biografie. Met die verwachting moet men het ook niet lezen, want het heet niet voor niets: Albert Hardenberg als theoloog. Het is een dogmenhistorische studie, die poogt te ontdekken en ook inderdaad weet aan te geven, wat Hardenbergs plaats is te midden van de theologen van zijn tijd. Daarbij vallen heel wat namen, dikwijls groter dan de zijne: Melancthon, Zwingli, Bucer à Lasco, Calvijn. Met ieder van hen heeft Hardenberg punten van overeenstemming, en je raakt dan geneigd hem te zien als een tamelijk onzelfstandige geest, die bijeenzamelt wat hij aan goeds bij anderen heeft gevonden; een eclecticus, om het in de taal van de wetenschap te zeggen.

Janse weet er echter meer van te maken. Hardenbergs heeft niet een theologische knipselkrant of een plakboek voor dogmatisch onderwijs samengesteld. Zijn werk vertoont eenheid, en wel die eenheid, die boven de

de eenheid van de kerk een verloren droom

nuanceringen binnen de reformatie uitstijgt. Dat klinkt nogal ingewikkeld – al is de formulering in Janses eigen Duitse tekst aanzienlijk gecompliceerder – en vraagt dus enige toelichting. Daarbij gaat het er om, nader te bepalen wat eigenlijk Hardenbergs plaats geweest is binnen de beweging die we de reformatie van de zestiende eeuw noemen.

We maken ons dan gedeeltelijk los van Janse, die Hardenberg wel neerzet in zijn tijd, maar het tijdsbeeld zelf niet uitdrukkelijk schetst. Hij richt zich dan ook uitsluitend tot lezers die dat niet nodig hebben. Willen we echter hier de persoon en het werk van Hardenberg op hun waarde schatten, dan is wat meer uitleg gewenst voor hen die bij voorbeeld niet uit het hoofd weten wat het verschil is tussen de

Augustana Variata en de dito Invariata, of zonder moeite de voornaamste bepalingen kunnen noemen van het Augsburgse Interim.

Verwarring

Het eerste dat ik dan zou willen zeggen is dat Janses boek goed laat zien hoeveel verwarring en onduidelijkheid in de eerste helft van de zestiende eeuw heersen op het kerkelijk erf. In 1544 trad Albert Hardenberg in dienst van de aartsbisschop van Keulen. Was Hardenberg dan in 1544 nog rooms-katholiek? Je zou het als arge-loze lezer denken – maar hij was voor dat baantje aanbevolen door niemand minder dan Philippus Melancthon, de vriend en medestander van Luther. Zo'n aanbeveling legde blijkbaar bij de aartsbisschop gewicht in de schaal. Was die dan soms protestant?

Voor ons is het verwarrend, en voor de tijdgenoot was het niet altijd gemakkelijk. Maar wat uit zulke feiten vooral blijkt, is dat we in 1544 nog niet van een heldere en overzichtelijke tweedeling kunnen uitgaan. Luther was zijn hervormingsbeweging begonnen binnen de kerk. De paus had hem toen in de ban gedaan, en daarmee het standpunt van Rome duidelijk gemaakt. Maar voor velen was met dat banvonnis de zaak niet beslist. Zij beschouwden de discussie niet als gesloten, en ze zagen de scheuring van de christenheid niet als definitief. Ze bleven hopen dat er een oplossing gevonden zou worden, die hun zelf nog niet scherp voor ogen stond, maar die moest leiden tot een gezuiverde, herstelde kerk, waar alle christenen elkaar in konden blijven vinden. Zo iemand was ook die aartsbisschop van Keulen. Hij wilde dat de kerk zou veranderen, maar dan de hele kerk.

Iets van dat ideaal heeft ook Hardenberg altijd behouden. Bij zijn leven hebben de tegenstellingen zich meer en meer verscherpt, en de eenheid van de kerk wordt een verloren droom.

Maar nog in 1566 heeft Hardenberg een beroep gedaan op de rooms-katholieke Duitse keizer, Maximiliaan II, om een concilie bijeen te roepen dat over de kerkelijke vragen een uitspraak zou doen. Daar zien we hem dus optreden als een man, die op

Ds. W. Janse tussen zijn paranymfen H. Amelink (vriend, redacteur van NRC/Handelsblad en B.D. Balzer (zwager, musicus te Duitsland).

zoek is naar eenheid, en streeft naar een kerk waarin plaats is voor allen die Christus belijden.

Theoloog

Wel doet Hardenberg dat altijd als theoloog. Daar laat het boek geen twijfel over bestaan. Het is niet omdat Janse daarop nu eenmaal de nadruk legt, maar het is omdat Hardenberg in hart en nieren theoloog is geweest, zodat men zijn persoon niet anders kan beschrijven. Hij wilde de eenheid van de kerk herstellen en bewaren. Het beste middel daartoe was volgens hem de theologische discussie. Het is ook heel begrijpelijk dat hij zo dacht. Was niet de reformatie zelf op die manier begonnen, toen Luther zijn 95 stellingen aan de theologen had voorgelegd? Toen ging het om grote dingen, om de kernvragen van christelijk leven en christelijk geloof. Uit die theologische discussie was de reformatie van de kerk gegroeid. Wat lag dan meer voor de hand, dan haar

ook als theologische discussie voort te zetten?

Dat hebben de reformatoren ook gedaan. Daarmee hebben ze zonder enige twijfel de kerk een onschatbare dienst bewezen. Ze hebben de heldere en krachtige belijdenisgeschriften voorbereid die tot vandaag toe hun waarde hebben behouden. Zo hebben

Hardenberg zocht naar een eenheid die boven de nuances uitsteeg

ze duidelijkheid geschapen omtrent het belijden van de kerk. De reformatoren hebben er echter ook een prijs voor betaald. Ze zijn de betekenis van de theologie voor de kerk gaan overschatten. Eenheid van geloof verstonden ze als overeenstemming in de theologie.

De grens tussen die twee is ook niet altijd gemakkelijk te vinden. De reformatie had de Heilige Schrift haar centrale plaats terug gegeven. Maar met de Schrift moet men leren omgaan. We zien dat ook in het leven en werken van Albert Hardenberg. Hij heeft al vroeg geleerd dat je een tekst moet begrijpen in zijn verband. Hij toont dus altijd een afkeer van wilde fantasieën, die met de tekst op de loop gaan. Je moet zoeken naar de feitelijke betekenis van de tekst in zijn eigen samenhang, maar daarbij anderzijds ook weer niet in de letter blijven steken. Dat zijn dus goede uitgangspunten voor een gezonde omgang met de Schrift. De praktische toepassing echter blijft haar problemen houden.

Theologische discussie

Hardenberg heeft bij voorbeeld veel gebruik gemaakt van Bucers commentaar op de evangeliën. Dat is duidelijk te zien aan zijn eigen exemplaar, dat nog bewaard is gebleven. Twee hoofdstukken vooral tonen de sporen van intensief gebruik: Mattheüs 3 en 26. Het eerste spreekt van de doop, het tweede van het avondmaal. Hardenberg leest die twee hoofdstukken om de leer van de sacramenten beter te kunnen ontwikkelen en verklaren. Daar steekt niets verkeers in. Die beide hoofdstukken willen ons ook iets leren over doop en avondmaal. Maar je zult je dan moeten hoeden voor het gevaar, zo'n hoofdstuk dan louter te beschouwen als een verzameling dogmatische bewijspplaatsen.

Aan dat gevaar is Hardenberg niet altijd ontkomen. De dogmatiek neemt bij hem een zeer brede plaats in. Hij hecht veel waarde aan overeenstemming in het geloof, en verstaat dat altijd als overeenstemming in de leer. Als hij in 1544 Heinrich Bullinger leert kennen, beginnen ze een serie gesprekken waarin de hele geloofsleer behandeld wordt. Tot hun grote tevredenheid blijken ze het volledig met elkaar eens. Dat is de manier waarop christenen elkaar herkennen.

Daarom hecht Hardenberg met velen van zijn tijdgenoten ook zo'n grote waarde aan de theologische discussie. Zijn vriend Erastus schrijft hem in 1560, als een stukje wonderbaarlijk goed nieuws, dat de landgraaf van Hessen een algemeen godsdienstgesprek wil organiseren, met internationale deelname: Bullinger zou uitgenodigd worden, en Petrus Martyr, en

Calvijn ... Wat zouden ze er eigenlijk van verwacht hebben? Eenheid van geloof? Wie dat wil moet er naar zoeken. Maar Hardenberg en zijn vrienden geven ons meer de indruk, dat ze zochten naar formules. Hardenberg zelf kreeg eens de vraag voorgelegd, of hij een bepaalde lutherse geloofsbelijdenis voor zijn rekening wilde nemen. Neen, antwoordde hij, dat wil ik niet; maar ik ben wel bereid de samenvatting van die belijdenis te ondertekenen, zoals die in 1536 is opgesteld. Wie zo spreekt, verwacht van formules meer dan ze ooit zullen kunnen geven.

Toch kan het waar zijn, wat Janse concludeert: dat Hardenberg zocht naar een eenheid die boven de nuances uitsteeg.

De briefwisseling die hij met Erastus voerde laat zien dat de voortgang van de reformatie in alle landen van Europa hen sterk bezig hield. De kerk was voor Hardenberg niet aan één plaats gebonden, en dan zou ze ook rijker moeten zijn dan één theoloog haar maken kan. Dat inzicht vorm te geven in de praktijk was hem niet altijd gegeven. Maar Hardenberg blijft met al zijn menselijke zwakten een man die zich overgaf aan de waarheid die groter was dan hijzelf.

Wim Janse, Albert Hardenberg als Theologe. Profil eines Bucer-Schülers, E.J. Brill Leiden, 1994, xvi en 608 blz.

Kan een ander jouw kind opvangen?

H. Algra, Den Helder

In de vorige aflevering kwam naar voren dat de buitenshuis werkende moeder een gewoon verschijnsel in onze samenleving is geworden. Toch roept deze ontwikkeling ook vragen op.

Kun je het als christen-ouder wel maken om de opvoeding van je kind met anderen te delen? En: wat vinden kinderen er zelf van? Wat betekent het om al op jonge leeftijd door verschillende mensen te worden opgevangen?

Meningen zijn verdeeld

Om met de principiële vraag naar het 'delen' van de opvoeding te beginnen: daar gaf Marianne de Wolff, spreker op het jaarcongres van de VCPB (1), geen rechtstreeks antwoord op. Ze constateerde slechts dat de meningen op het christelijk erf zeer verdeeld zijn. Sommigen vinden dat vrouwen die buitenshuis werken ten prooi zijn gevallen aan een verkeerde emancipatiezucht. Anderen zijn juist van mening dat christenen niet zo wan-

trouwend moeten zijn ten aanzien van buitenshuis werkende moeders: wie hen afschildert als 'feministes' kent de huidige tijd niet goed. Opmerkelijk is dat beide geluiden te beluisteren zijn in één bundel uit orthodox-reformatische hoek (2).

Wat betekent kinderopvang voor het kind?

Dan de vraag: wat vinden kinderen er zelf van? Ook die vraag werd niet rechtstreeks beantwoord. Wel ging De Wolff er vanuit dat het mogelijk is om vanuit het perspectief van het kind voor- en nadelen van kinderopvang op een rijtje te zetten. Ze neigde er in haar lezing toe om de voordelen van kinderopvang te accentueren, mits deze opvang aan een aantal voorwaarden voldoet. Als voordelen van kinderopvang noemde ze:

– Opvoeding is intensief. Als de band nauw is (één ouder trekt maximaal op met één of meer kinderen) wordt de kans op irritaties en overbelasting van die ouder groter. Als de opvoeding 'gedeeld' wordt, ontwikkelt het kind een intensievere relatie met andere volwassenen. De eigen ouder wordt op die manier tevens ontlast. Gezien vanuit het perspectief van het kind: het is gebaat bij ouders die energie over

hebben, maar het wordt belast door ouders die het allemaal teveel is. – Een strikte scheiding van taken, waarbij de vader de kostwinner is en de moeder de zorg thuis op zich neemt werkt in de hand dat vaders minder betrokken zijn bij gezin en opvoeding. In sommige gezinnen is de vader een vreemde voor het kind geworden. Vanuit het perspectief van het kind gezien: het heeft ook recht op een vader.

Vormen van opvang

In navolging van Els Lodewijks-Frencken (3) benadrukte De Wolff dat de relatie tussen ouders en kind van fundamenteel andere waarde is dan de relatie tussen vervangende opvoeders en het kind. Hoe je het ook wendt

Het kind heeft ook recht op een vader

of keert: ouders hebben een belangrijker plaats in het leven van kinderen dan andere opvoeders. Ook gaf De Wolff (evenals Lodewijks) de voorkeur aan niet-professionele opvang. Ouders kiezen vaak voor professionele opvang (crèche, kinderdagverblijf) omdat deze opvang beter 'gegarandeerd' is. Volgens De Wolff sluit een vaste, niet-professionele opvang (voor jonge kinderen) echter beter aan bij de behoeften van het kind. Daarbij kan gedacht worden aan: oma, betaalde opvang thuis, een gastouder-opvang (in een ander huis) enz. Voor peuters biedt het dagverblijf ook voordelen, maar het is wel een heel andere wereld, met alle nadelen van dien. Tegenwoordig is er ook buitenschoolse opvang: het kind krijgt hier na schooltijd begeleiding. Nadeel is dat het kind na schooltijd zijn verhaal nóg niet echt kwijt kan. Ook hebben oudere kinderen behoefte aan privacy (de eigen kamer) en die is bij de naschoolse opvang niet voorhanden.

Aanbevelingen

Tenslotte een aantal aanbevelingen voor ouders die overwegen kinderopvang voor hun kind te zoeken.

- 1) Maak een bewuste keuze hoeveel uur je als vader en moeder buitenshuis gaat werken (Els Lodewijks geeft als maximum 40 tot 50 uur, De Wolff noemde 50 uur een goed gemiddelde, maar durfde het maximum aantal uren hoger te stellen: 60 tot 70 uur).
- 2) Overweeg wanneer je gaat beginnen

met kinderopvang. Volgens De Wolff zijn hier geen harde criteria voor. Ze noemde als suggestie: voor de 6e maand, omdat het kind dan nog niet eenkennig is.

3) Maak onderlinge afspraken over taken in het huishouden. Soms moet de moeder én buitenshuis werken en het hele huishouden regelen. Probeer tot een meer evenwichtige verdeling te komen.

4) Zorg dat je het eens wordt over het te kiezen type kinderopvang.

Afsluitende opmerkingen

Het verhaal van De Wolff riep bij mij instemming op, maar ook vragen. Een selectie.... Wanneer je kiest voor opvang elders, is dan niet het eerste criterium of de sfeer van de vervangende opvang aansluit bij het ouderlijk gezin? (d.w.z.: kiezen voor een christelijke oppas of voor een christelijk gastgezin). Een tweede opmerking betreft het feit dat er kinderen zijn die extra aandacht vragen, bijv. kinderen die zich moeilijk hechten. Ze zijn gedurende langere tijd gebaat bij een vaste omgeving met vaste opvoeders met hun eigen geur, gewoonten, geluiden, regelmaat. Sommigen vermoeden dat opvang op jonge leeftijd door derden hen zou kunnen verwarren en in hun hechtingsmogelijkheden belemmeren. Het ene kind is immers het andere niet. Of ouders de opvang van hun kind aan derden over kunnen laten heeft dus niet alleen met hun eigen wensen, maar ook met de eigenschappen van het kind te maken. Een derde opmerking is dat ouders de 'dubbele belasting' van 2 banen buiten het gezin niet moeten onderschatten. Die belasting is er niet alleen bij jonge kinderen; de investering die pubers vragen is soms nog groter. Als ouders tijd en energie voor elkaar, voor de kinderen, voor de kerk en de samenleving over willen houden dan zullen ze het aantal buitenshuis gewerkte uren moeten begrenzen. Daarbij moeten de taken eerlijk verdeeld worden.

Het kind heeft recht op een vader én op een moeder.

Noten:

- 1) VCPB: Vereniging van Christen Pedagogogen en Beroepsopvoeders. Eerdere bijdragen in deze serie werden gepubliceerd in 'Opbouw' 39/10, 39/11 en 39/..
- 2) Jac. Schaeffer e.a.: *Gezin 2000, Dynamiek of dynamiet?* (GSEV-Reeks, nr. 26); De Vuurbaak, Barneveld, 1993
- 3) Els Lodewijks-Frencken: *Dag Marietje, tot vanavond!*; Nelissen, Baarn, 1992.

Boekbespreking

Onrustig is ons hart...

In dit boek worden enkele belangrijke thema's van ons mens-zijn belicht: rust, vrijheid, zonde, dood en eeuwig leven, persoonlijke groei, leiding en gezag. Nogal zware thema's die dan wel niet als lichte kost gereserveerd worden, maar wel aantrekkelijk opgediend. Dit met het oog op de doelgroep: niet-theologische geschoolde lezers, gesprekskringen e.d. Hoewel de auteurs allemaal een band hebben met de Utrechtse Theologische Faculteit, i.h.b. de vakgroepen systematische en wijsgerige theologie, presenteren ze dit boek niet als het werk van de zg. 'Utrechtse School'. Toch zijn er een paar trekken, die vrijwel alle artikelen kenmerken. Ten eerste is de werkwijze van de meeste auteurs apologetisch van aard. Redelijke analyse en systematische argumentatie nemen de hoofdplaats in. Van een zorgvuldige bijbelse onderbouwing is soms echer nauwelijks sprake. Ten tweede heeft hun benadering iets 'katholiek', omdat zij het geheel van de christelijke traditie proberen te verwerken. M.n. op Augustinus (verg. de titel) wordt veelvuldig teruggegrepen, maar ook Bernard van Clairveaux, Thomas van Aquino, Luther, Calvijn en Barth zijn gesprekspartners. Waardevol, die verwerking van de voor-reformatorische traditie! Ten derde blijkt een boek uiterst actueel te kunnen zijn, zonder dat het werk van een Drewermann en een Kuitert wordt aangehaald. Dat heeft natuurlijk te maken met de blijvende actualiteit van de thema's die behandeld worden, maar toch ook met de frisse, praktijkgerichte manier waarop de auteurs die thema's behandelen. Een bruikbaar boek voor wie over het christelijk geloof willen doordenken.

Mens-zijn in christelijk perspectief, red. Henri Veldhuis met bijdragen van o.a. dhr. G. van den Brink, Prof.dr. H.W. de Krijff, dr. M. Sarot, dr. A. Vos e.a. Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 1994, 192 pag., f. 29,90.

°JMM

Geen dagdroom maar werkelijkheid

Lucas plaatst Christus' geboorte in een historisch kader: in de tijd van keizer Augustus en stadhouder Quirinius. Dat betekent dat Gods Zoon onze geschiedenis is binnengestapt op een historisch fixeerbare tijd. En dat maakt Gods ingrijpen in onze geschiedenis reëel en uniek.

Ook bij de volkeren rondom Israël kwamen geboorteverhalen voor over goden die mens werden. We kennen zulke geboorteverhalen bijvoorbeeld over de babylonische Thammoez, de egyptische Osiris, de griekse Heracles en de arische Mithras. Er zijn dan ook heel wat mensen die zeggen: het christendom en de andere godsdiensten zijn één pot nat. Maar dan heeft men geen oog voor het essentiële verschil. Al die andere verhalen waren mythen, tijdloze verhalen, die niet vastgeprikt kunnen worden op een bepaald jaar. Met de menswording van Gods Zoon kan dat gelukkig wel, want daaraan hangt mijn verlossing. Ter verduidelijking een voorbeeld. Er is een fabriek die hard op weg is naar een faillissement. Nu gaat de directeur zitten dagdromen dat er een enorme order komt, waardoor de fabriek kan blijven draaien en er weer bovenop komt. Zo'n dagdroom is natuurlijk erg plezierig. Je kunt er allerlei vergezichten en perspectieven voor de ontwikkeling van de fabriek aan vastknopen. Maar het vervelende is dat al die perspectieven op niets gebaseerd zijn. Er is helemaal geen order binnengekomen. De redding van de fabriek is niet meer dan een dagdroom, fictie, en bestaat alleen in de fantasie van de directeur. Van echte redding is alleen sprake, als er een orderbrief, gedateerd en wel, op zijn bureau terechtkomt.

Zo staat het ook met de geboortemythen in de andere godsdiensten. Dat zijn de dagdromen van de mensheid, waarin het verlangen naar verlossing en redding gestalte kreeg. Want de mens weet maar al te goed: er is iets grondig mis met deze wereld en met mezelf. We zijn bezig bankroet te gaan. Dat is geen plezierige constatering.

En daarom is de mens gaan dagdro-

men, de ene droom nog mooier dan de andere.

Mythen zijn prachtig om in weg te dromen en de werkelijkheid te ontvluchten. Maar als je dan op je bureau kijkt, ligt daar geen heuse orderbrief met een concrete datum.

Maar in de geboorte van Christus hebben we met een echte orderbrief te maken. Er staat een datum boven: in de tijd van Augustus en Quirinius, toen alles in beweging was voor een volkstelling. Er is geen sprake van een droom, van fantasie, maar van een historische werkelijkheid. En daarom

is de redding die erdoor op gang gebracht wordt, ook geen fictie maar realiteit.

Dat is het essentiële verschil tussen de mythen van de andere godsdiensten en het historisch gedateerde bericht van Lucas. Mythen doen nooit meer dan dromen over de verlossing. Ze kunnen nooit de redding zelf zijn of die realiseren. Dat kan alleen het daadwerkelijke, historische ingrijpen van God. Onze verlossing hangt aan de realiteit daarvan.

M.R. van den Berg, Groningen

Baksteen

H. Algra, Den Helder

De dominee had een baksteen meegenomen op de preekstoel. "Wat moet-ie nu weer met die baksteen?" vroeg Marleen zich af.

Halverwege de preek pakte de dominee de baksteen op. Hij zei: "Stel je nu eens voor dat iedereen bij jou in de buurt met zo'n baksteen loopt. Je vader, je moeder, je broer, je zus, je tante, je oma, de dominee, een leraar op school. Dag-in, dag-uit lopen ze met die baksteen. Eerst denk je dat dat gewoon is, want iedereen doet het toch? Maar op een gegeven moment ga je twijfelen. Je vraagt je af: is dat nou wel zo handig wat mijn vader en mijn moeder doen? Overal nemen ze die baksteen mee naar toe. En jij dacht altijd dat dat zo hoorde, dus neem je die steen mee naar school, naar de kerk, mee op vakantie, zelfs als je gaat voetballen neem je die baksteen mee. En opeens denk je: ik kan toch veel beter voetballen als ik die baksteen niet bij me heb? Allemaal overbodige ballast. Zonder baksteen

ben ik veel sneller en gaat alles veel gemakkelijker.

Op een avond bekijk je die baksteen eens wat beter. Er zit een grijze laag op. Je pakt een vijltje en je gaat krabben. En opeens ontdek je dat er onder die grijze laag een goudkleurige laag zit. Je krabt wat meer van die grijze laag weg en je ontdekt: het is allemaal goud. Ik heb een goudklomp in mijn handen! Daarom willen mijn vader en mijn moeder die baksteen altijd bij zich houden. Hij is veel waard! Je gaat slapen en je legt die baksteen naast je bed. De volgende dag word je wakker, je draait je om en je zoekt meteen die baksteen. Gelukkig, denk je, die heb ik nog! Je wast je, je kleedt je aan, je ontbijt. Daarna pak je je tas en je neemt mee: je brood, je schoolboeken, je gymspullen en... je baksteen. Je bent blij dat je hem mee mag nemen. Je snapt er nu de waarde van. Je begrijpt nu ook opeens waarom je vader en je moeder die steen overal mee naar toe meenemen. Hij is geen last meer, hij is niet zwaar, niet iets wat je zuchtend mee moet dragen. Je bent blij dat je die baksteen van je ouders hebt gekregen en je wilt hem niet meer kwijt."

Voor Marleen was het nu wel duidelijk wat de dominee bedoelde....

Terloops

Joodse grafschriften

Als mijn vrouw en ik op reis zijn, bezoeken we vaak een kerkhof. Het ene kerkhof is anders dan het andere. Als je in dit opzicht Groningen en Limburg met elkaar vergelijkt, is dat al gauw duidelijk. In het buitenland is dit ook zo. Daar heb je kerkhoven met allerlei huisjes en kapelletjes. Joodse kerkhoven zijn over het algemeen sober. Jammer is, dat velen de opschriften niet kunnen lezen. In Zaltbommel zijn vier joodse kerkhoven. Het oudste kerkhof werd in gebruik genomen in 1748. Er is nog slechts een flinke grafheuvel van over en er zijn bij onderzoek geen graftekens gevonden. In een stadsresolutie van 23 mei 1748 wordt gezegd, dat een terrein bij het toenmalige Nieuwe Weeshuis werd aangewezen

„om hetselven voor een kerkhof van haere natie te houwden ende aldaer haer dooden te mogen begraven, permitterende dien voors. hoek van de Wal met een muur te moogen afschieten, des sullen den voorn. Jooden voor ieder doot lichaam dat aldaer begraven wordt, aen het nieuwe Weeshuys moeten betaalen eenen gulden vijf stuivers, sullende alvorens te begraven moeten kennisse geven aen den Administrerenden provisioir van het Nieuwe Weeshuys, ten eijndende penningen van tijd tot tijd promptelijk konnen worden ontfangen.”

In 1786 werd een tweede kerkhof in gebruik genomen. De toegangspoort met een gedenksteen is nog aanwezig. Op dit kerkhof staan verschillende grafstenen. In 1994 is er een boek verschenen, waarin vertalingen zijn opgenomen van de opschriften. Een aantal mensen heeft daar jaren aangewerkt en het resultaat mag er zijn. De vertaalde opschriften hebben niet alleen betrekking op de graftekens van dit tweede kerkhof, maar ook op de later in gebruik genomen twee kerkhoven.

De opschriften laten ons iets zien van het geloofsleven van de joden. Het lijkt me nuttig een aantal van deze opschriften hier over te nemen. Een aantal onderbrekingstekens laat ik weg.

a. Een flinke en oprechte vrouw, die

handelde als Abigail wat haar inzicht betreft, want goed handelde zij, bescheiden was zij als Debora, haar werken waren haar kracht, want van binnen was zij zo eerwaardig als een prinses, zij was de wijze vrouw, haar ziel ging omhoog naar haar verblijf boven, al haar dagen ging zij op de rechte weg, de geboden van de Eeuwige bewaarde zij... (volgt naam).

b. Hier verpoost aangenaam een betrouwbaar man, parnas en manhieg, zijn huis stond wijd open en zijn tafel was voor ieder gedekt; een ordelijke slaap slaapt uw lichaam in Gan Eden; moge zich ver(...)heugen?) uw ziel. ... (naam) ... Moge gij rusten en opstaan tot uw lot aan het einde der dagen. En zijn ziel zij gebonden in de bundel des levens.

Na 1810 was er een nieuwe joodse begraafplaats nodig, omdat niet meer binnen de wallen van de stad mocht worden begraven. Toch duurde het nog 20 jaren, voordat de derde joodse begraafplaats in gebruik werd genomen. Het was eigenlijk een deel van de algemene begraafplaats, hetgeen in de loop der jaren nogal wat conflicten tot gevolg had. Hier volgen enkele opschriften:

c. Grafmonument van een geliefd en geacht man, de geachte hr Meier (voornaam – v.W.) zoon van de geachte heer Mozes van Driel z.l. en de naam van zijn moeder was Fraadke; die naar zijn eeuwige wereld ging... Niet deze steen vertelt uw lof, op straat en op pleinen juicht uw liefdadigheid (vgl. Spreuken 1 : 20) geliefde man, wat deert u het graf naar omhoog bent u gegaan naar het veld van vrede en rust.

d. Een getuigenis is deze heuvel en een getuige is deze grafsteen (Gen. 31 : 52) een rechtschapen en oprecht man, godvrezend met een rechtschapen levenswandel en liefdadigheid bedrijvend, vredelievend en vrede nastrevend een sieraad van zijn familie en zijn gemeente die Tora versterkte en een hulp was voor de armen...

Blijkens de rest van het opschrift werd de betrokkene met veel eer begraven, terwijl er een grote lijkrede werd gehouden, waarbij werd verwezen naar Gen. 50 : 10.

d. En Esther werd bij de Koning gebracht (Esther 2 : 16). Een degelijke huisvrouw (Spreuken 31 : 10), een lief-

lijke kroon (Jes. 28 : 5) het dierbaar bezit van haar kinderen; goed was zij voor de armen rechtschapen, rein, een sieraad voor die haar kenden hoogmoed was gehaat in haar ogen, de geachte mevrouw...

e. En de geest keert terug naar God die hem gegeven heeft (Pred. 12 : 7). Een man oud en verzadigd van dagen, die leidde zijn zonen in voorspoed, de heer ... hij overleed bij het uitgaan van de Heilige Sjabbat...

De volgende keer verder.

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Boekbespreking

Uitstralen is werven

Dit derde deel uit de reeks 'Zending dichterbij' bevat een zestal artikel, waarvan het eerste, geschreven door de redacteur, m.i. het interessantste is. Het bevat een onderzoek naar de integratie van allochtonen (gastarbeiders, vluchtelingen e.d.) in de kerken. Het onderzoek beperkt zich hoofdzakelijk tot de reformatische kerken, waar onder de Ned. Geref. Ondanks het grote percentage allochtonen in Nederland bestaan relatief weinig nauwe contacten. De kerkelijke integratie wordt wederzijds vaak als een moeizaam proces ervaren. Net zoals Nederlanders in den vreemde pogen ook allochtonen van dezelfde nationaliteit en kerkelijke achtergrond als het even kan aparte samenkomsten te beleggen. Confessionele integratie is helemaal moeilijk. Het artikel dat dr. Fahner over communicatie in een multi-rationale samenwerking sluit bij deze thematiek goed aan...

Lezenswaardig zijn ook de bijdragen van Joosse over het gesprek tussen evangelischen en reformatischen en van Griffioen over de betrokkenheid van de hele gemeente bij de zendingsopdracht. De overige bijdragen zijn nogal theoretisch. Concrete uitwerking ontbreekt en na lezing zeg je 'Het klopt.', zonder dat je hart sneller is gaan kloppen. Het is te hopen dat de komende delen wat meer afgestemd zullen zijn op de complexe, weerbarstige werkelijkheid, waarin wij gemeente en getuigen van Christus zijn.

Over missionaire opbouw van de gemeente, red. dr. J.L. Joosse, m.m.v. dr. T. Brienens, dr. Chr. Fahner, drs. D. Griffioen, dr. A. Noordegraaf. Uitg. Oosterbaak & Le Cointre B.V., Goes 1994, 128 pag., f. 16,95.

JMM

In dat huis daar woont een vrouw

De klokken van Hoogland

Wij hebben ons dus losgerukt uit de Zaanstreek. Sinds kort zie ik de zon achter Hoogland ondergaan. Over de sportvelden achter ons huis lopen mensen met honden, een paar jongens trappen een balletje bij de doelpalen en mijn nieuwe burens praten zachtjes met elkaar. Hun kamperfoelie hangt heel mededeelzaam over onze gezamenlijke tuinmuur en ruikt heerlijk.

Rechts – ik kan hem zien vanuit onze tuin – staat zwart tegen de avondlucht de toren van de R.K. kerk van Hoogland. Op gezette tijden laat hij zijn bronzen stem horen. Dat maakte de eerste morgen dat ik hier wakker werd al meteen, dat ik me thuis voelde.

Al in mijn vroegste jeugd hoorde ik het gebeier, gebimbam en de vrolijke wijsjes van de Peperbus in Zwolle. In Krommenie genoten we de eerste jaren van de zware stemmen van Petrus, Jacobus en Johannes, de klokken van de St. Petrus parochie. En hier, hoe bestaat het – hoe ze heten weet ik nog niet, die klokken – maar ze doen optimaal hun werk en dat is niet gering.

Nu is het heel duidelijk dat het dorp Hoogland niet blij is met de uitbreidingsdrang van 'big city' Amersfoort. Eigenlijk is Hoogland al helemaal opgeslokt door de stad. Maar het aardige is, dat je in deze supermoderne wijk van Amersfoort niet om die oude kerktoren van Hoogland heen kunt. Om te beginnen, waar je ook staat hier, je ziet die toren.

En, ik fantaseer maar wat, ik denk dat die Hooglanders met enig welbehagen en leedvermaak zo nadrukkelijk en zo vaak mogelijk die klok luiden. Vooral zondagmorgen. Met z'n drieën tegelijk. 'Opstaan, mensen, de kerk roept'. Nu wonen er veel vrijgemaakte-, Nederlands en christelijke gereformeerden hier in Amersfoort-Kattenbroek, hoor. Daar hoeft die klok het dus niet om te doen, want die gaan wel zonder aanmaning naar hun mooie of minder mooie kerkgebouw.

Maar ik heb zo het gevoel dat die toren ergens voor staat. Of hij iets uitstraalt. Hoe modern en eigentijds het er om hem heen ook toegaat, hij beïert kerkelijk en onkerkelijk wakker omdat 'de Heer roept'. En dat vind ik nou zo mooi van die Hooglandse toren.

Ytje Veeffkind-Eenkhorn,
Amersfoort.

Voor de kinderen

Bij sommige woorden denk je onmiddellijk aan vechten.

zoals bv. geweer, wapens, soldaten en oorlog.

Veel oorlogen worden gevoerd omdat iemand iets wil hebben wat de ander heeft en dat probeert af te pakken.

Zo is het met het geloof ook soms dat geprobeerd wordt om dat van ons af te pakken. Dan moet je wel eens vechten om je geloof te verdedigen. De bijbel is het boek waarin ons geleerd wordt wat belangrijk is en vertelt ons hoe we moeten leven.

Dit gebeurt soms met woorden die aan oorlog doen denken.

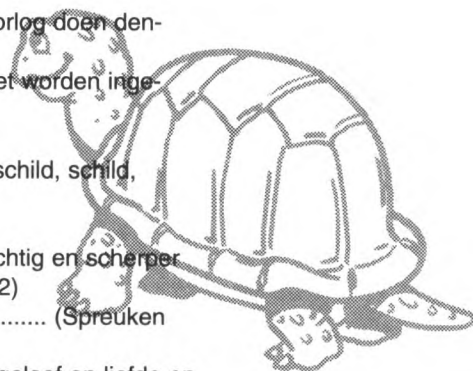
Zoeken jullie nu op waar welk woord moet worden ingevuld.

burcht, doel, harnas, helm, legert, pijlen, schild, schild, wapenrusting, zwaard.

1. Want het woord Gods is levend en krachtig en scherper dan enig tweesnijdend (Hebr. 4:12)
2. De Here heeft alles gemaakt voor zijn (Spreuken 16:4)
3. Laten wij zijn toegerust met het ... van geloof en liefde en met de van de hoop en zaligheid (1 Tessalonicenzen 5:8).
4. Neemt bij dit alles het des geloofs ter hand, waarmee gij al de brandende..... van de boze zult kunnen doven (Efeze 6:16)
5. De Here der heerscharen is met ons, een is ons de God van Jakob (Psalm 46:12).
6. God is een voor allen die bij Hem schuilen (2 Samuël 22:31).
7. De Engel des Heren Zich rondom wie Hem vrezen (Psalm 34:8).
8. Doet de Gods aan. (Efeze 6:10).

De oplossing van de vorige maal was:

1. Salomo, 2. Joram, 3. Basa, 4. David, 5. Manasse, 6. Jerobeam, 7. Saul, 8. Azarja, 9. Josafat, 10. Jehu, 11. Nadab, 12. Josia.

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Devaluatie van het gezag

Eén van de sterkst desintegrerende maatschappelijke factoren die het gezin in de voorbije decennia hebben beïnvloed, is wel de devaluatie van het gezag. Bedoeld is hier het afnemen ontzag binnen gezagsverhoudingen in alle verbanden van de samenleving voor degenen die leiding aan mensen en stuur aan ontwikkelingen in die samenleving geven. Men kan hier spreken van de gevolgen van een te ver doorgeslagen democratiseringsproces.

Dat proces begon in de jaren zestig. Het is in ruim dertig jaar uitgegroeid tot een situatie waarin op politiek, sociaal, economisch, cultureel en ook godsdienstig gebied, niemand van iemand meer iets aanneemt als het in het oog van de enkeling of van groepen van mensen ook maar op enigerlei manier aanvechtbaar lijkt of schadelijk toeschijnt voor eigen belangen. Daarmee samen gaat een verontwaardigd groot verlies aan respect voor personen en dragers van verantwoordelijkheid op plaatsen en in disciplines, waarbij men op een zeker ontzag vanuit de samenleving zou mogen rekenen. Wie oplettend observeert en wat door de media op af en toe pijnlijke manier zicht- en hoorbaar wordt gemaakt, registreert, kan niet anders dan diep, zeer diep ongerust zijn.

De „hij-kan-mij-nog-meer-vertellen”-mentaliteit is in onze samenleving diep ingevreten en wie zou denken dat die aan de gezinnen, ook de christelijke, voorbijgaat, is naïef.

Als het gezag niet meer of niet voldoende functioneert, betekent dat het einde van een samenleving en de ondergang van een cultuur.

Met de devaluatie van het gezag hangen samen de soms opmerkelijke gedragscodes van jongeren in het algemeen, in het bijzonder waar het beleefdheid en burgerlijk fatsoen betreft.

In het bekende chr. geref. weekblad: 'DE WEKKER' wijdt D. Koole aanacht aan de desintegratie van het gezin, welke vooral debet is aan het jongerenprobleem van vandaag. Het gaat in dat verband om een serie artikelen

Hierbij treft u het slot van het eerste artikel over bovengenoemd onderwerp aan.

Is er nog ontzag voor het gezag? Het vijfde gebod is het eerste gebod van de tweede 'tafel' van de Wet van de HERE, onze God. Paulus geeft in Ef. 6 aan, dat het een eerste gebod is met een belofte. Dat betekent, dat het een belangrijk gebod is. Waar dit gebod wordt verwaarloosd dreigt de waarachtige christelijke naastenliefde volkomen de mist in te gaan. En kan men nog van een echte samenleving spreken als ieder doet wat goed is in zijn ogen?

Enschede, O. Mooiweer

Alphen a/d Rijn

Drs. J. de Jonge heeft het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep niet aanvaard.

Ede

Op zondag 10 september a.s. zal ds. W.J. van der Linde afscheid nemen van de Gemeente, in verband met zijn vertrek naar de gemeente Voorthuizen.

De aanvangstijd van deze dienst is 17.00 uur in de Proosdijkerk, Veenderweg 193 te Ede.

Assen

De door de kerk beroepen predikant ds. C.C. Koolsbergen, hoopt zijn intrede te doen op zondag 3 september a.s.

Hij zal worden bevestigd door ds. P. Kurpershoek te Hoofddorp. De dienst begint om 14.00 uur en vindt plaats in de Chr. Geref. Kerk aan de Groningerstraat 14 te Assen. Het toekomstig adres van ds. Koolsbergen is: Amelterhout 31, 9403 EB Assen.

Leerdam

Maandag 11 september a.s. hoopt drs. P. Veldhuizen te promoveren aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op het onderwerp: 'God en mens onderweg'. Hoofdmomenten uit de theologische geschiedsbeschouwing van Klaas Schilder.

De openbare plechtigheid vindt plaats in het hoofdgebouw van de Universiteit, De Boelelaan 1105, aanvang 15.45 uur.

Oegstgeest

Het scribaat der kerk berust bij de heer P.H. Ferwerda, Giliadal 22, 2317 HT Leiden. Tel. 071-216113.

23 september Jubileum-bijeenkomst te Barneveld

OPEN DOORS

Postbus 47, 3850 AA Ermelo, tel. 03410

17844, giro 7733 of bankrek. 67.20.07.800

Kerkdiensten in Spanje

Opgave van predikanten die hebben toegezegd in de periode augustus 1995 t/m april 1996 de gemeenten Benidorm, Fuengirola en Torremolinos te willen dienen.

Benidorm

Augustus t/m oktober 1995:
ds. J.W. Genuit (Geref.)
November '95 t/m januari 1996:
ds. K. Verbeek (N-H)
Februari '96 t/m april 1996:
ds. H.M. Dercksen (Geref.)

Fuengirola/Torremolinos

Augustus t/m oktober 1995:
ds. A. de Looze (N-H)
November '95 t/m januari '96:
ds. H. Wijnja (Geref.)
Februari '96 t/m april '96:
ds. B. Scholten (Geref.)

De diensten in Benidorm worden (nog) gehouden in de zaal van edificio 'Cervantes', Avenida Europa. Aanvang 10.00 uur.

Wanneer het aangekochte gebouw in gebruik genomen kan worden is nu nog niet bekend.

De diensten in Fuengirola worden gehouden in de 'Zweedse Kerk' Paseo Maritimo 77. Aanvang 09.30 uur.

In Torremolinos in het 'Holland Huis'

Avenida de Montemar 10, hoek Calle al Andaluz. (t.o. hotel 'Las Polomas'. Aanvang 11.30 uur.

Van Denia geen opgave ontvangen.

A.s. Overwinteraars en die een korter verblijf in het mooie Spanje prefereren een goede tijd daar toegewenst. U bent hartelijk welkom in onze diensten en bij alle andere kerkelijke activiteiten.

Opbouw- en toerustingsdag van 'De Christenvrouw'

(t.g.v. 10-jarig bestaan afdeling Reeuwijk)

Deze wordt gehouden D.V.

Dinsdag 12 september 1995 te Reeuwijk

Adres: Ichtuskerk, Reeuwijksebrug.
Tel. 01829-2977.

Route:

Per openbaar vervoer: Vanaf NS station Gouda buslijn 178/179 nemen, halte Reeuwijksebrug uitstappen. De straat t.o. de bushalte inlopen.

De kerk staat direct links.

Per auto: Vanaf de A12 de afslag Reeuwijk nemen, bij de 3e stoplichten rechtsaf.

De kerk staat direct links en rechts kunt u parkeren.

Spreker: Mevr. Barry van Wieren te Hoogeveen.

Onderwerp: 'VROUW EN POLITIEK' Iedereen is hartelijk welkom.

De toegang is vrij. (Kollekte)

De dag duurt van 10.15 uur tot ca. 15.00 uur.

Koffie is aanwezig; s.v.p. zelf lunchpakket meenemen.

Inlichtingen:

Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen.

Tel. 05291-56729.

Als je van elkaar houdt...

maak je tijd voor echte communicatie.
Stichting Prot. **Marriage Encounter** houdt op 13-15 okt. en 3-5 nov. a.s. weekends voor echtparen, die hun relatie willen verfrissen en verdiepen.
(Zie hierover ook het art. in Opbouw 7-4-95).
Inlichtingen (tot 1 okt.)
tel. 03410-27170.

Openb. 14:13

De kerkeraad van de Ned. Geref. Kerk van Enschede-Zuid geeft u te kennen dat op maandag 14 aug. jl. door zijn Heiland is thuisgehaald onze broeder

ULBE RODENHUIS

op de leeftijd van 79 jaar.

Dankbaar gedenken we de grote trouw en betrouwbaarheid waarmee hij onze gemeente tot eer van zijn Heiland gediend en gebouwd heeft.

De Here sterke zijn vrouw.

Namens de raad,
J.M. MUDDE, predikant
G.J. TIEMENS, scriba

UITNODIGING

Het Bestuur van de Stichting Nederlands Gereformeerd Seminarie belegt met de Samenwerkende Kerken in verband met de opening van het 20e Studiejaar een Samenkomst op vrijdag 8 september 1995, aanvang 19.30 uur. De plaats van de bijeenkomst is het gebouw van de N.G. Kerk te Zaandam, Botenmakersstraat 112 (vlak bij het N.S. station).

De opening zal worden verzorgd door de voorzitter van het Bestuur, ds. L.W.G. Blokhuis.

Vervolgens zal ds. J.J. van Es spreken over 'De Antichrist in aantocht' (hoe de grote verleider zijn komst veraadht).

De avond zal worden gesloten door ds. J. van Atten, die zal voorgaan in gebed voor het werk van het Seminarie en voor allen die daarbij betrokken zijn.

Na afloop wordt gemeenschappelijk koffie gedronken. Alle belangstellenden zijn hartelijk welkom.